Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 9. RUJAN 1939. GOD. VIII.

Izlazi mjesečno. — Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5·—

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREBČANA

BROJ 9. GOD. VII. RAJAN 1939.

Uskrsnuće ...

Nestali su oblaci tmasti ... Sinulo je sunce ... Na vrhovima naših gora zakliktali su orlovi ... Zabrujale su šume ... a cvjetovi na poljanama jače su zamirisali ...

Zazvonila su zvona u crkvama i slala hvale Bogu Svevišnjemu da je dokrajčio patnje svoga Hrvatskog naroda ... A narod sretan zahvalio je vođama narodnim i za njih se molio ... Dusi pak naših neumrlih velikana lebde u vasioni i šalju ljubav svoju u domovinu ...

Popucali su lanci ... a Narod Hrvatski i ako ispačen, ponosan, gordo i krepko kroči u sretniju, vedriju budućnost! ...

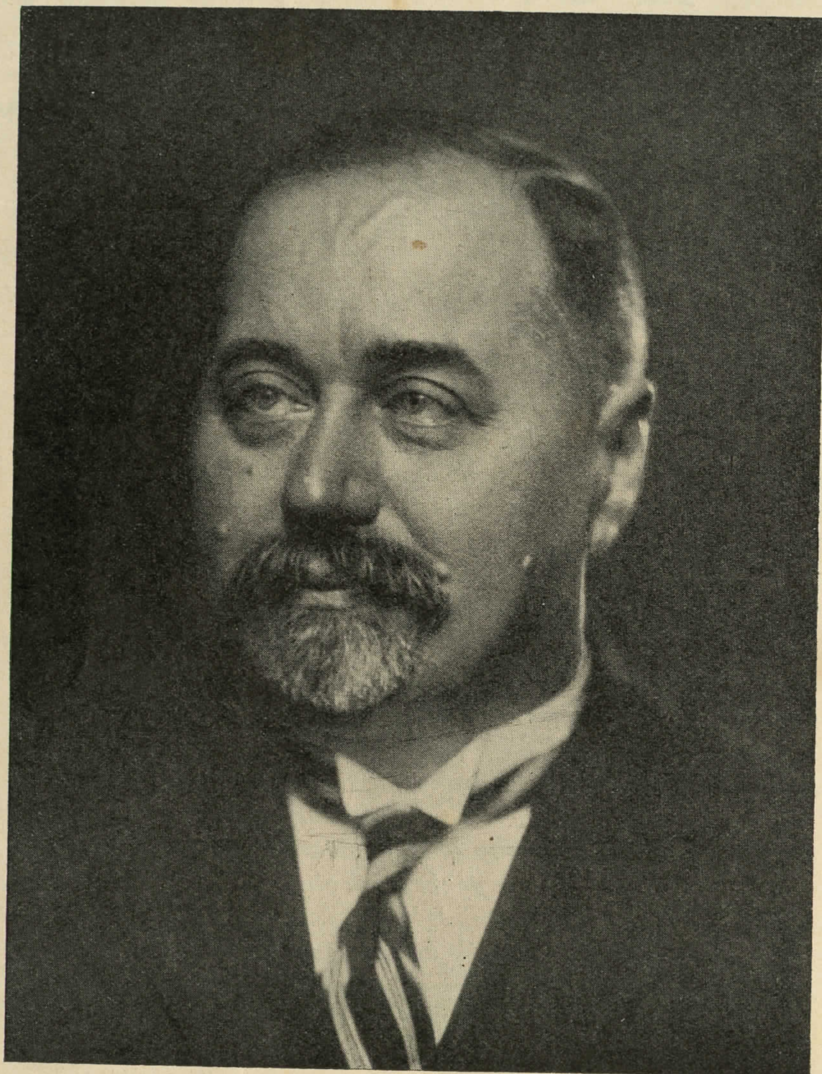
Neumrli vođa i učitelj Hrvatskoga naroda, Stjepan Radić ostavio je u amanet svome nasljedniku vođi Hrv. naroda dr. Vladku Mačeku, da privede brod narodni u luku spasa. Neustrašiv i pošten naš je vođa iskupio zadanu riječ te je velikim naporima i ustrajnošću doveo Hrvatski narod do slobode.

Tisućljetni san ostvaren je. I ako još ne potpuno, ali temelji su tako jaki, da ćemo na njima lako dalje izgrađivati našu milu domovinu Hrvatsku, da se konačno ispune sva ona očekivanja i nade koje su stoljećima željkovali naši pređi. Mnogo je krvi proteklo, nebrojene su nepravde počinjene, ali Pravda pobjeđuje! Dokrajčene su nepotrebne borbe, zgažene su nemani, koje su priječile narodni sporazum.

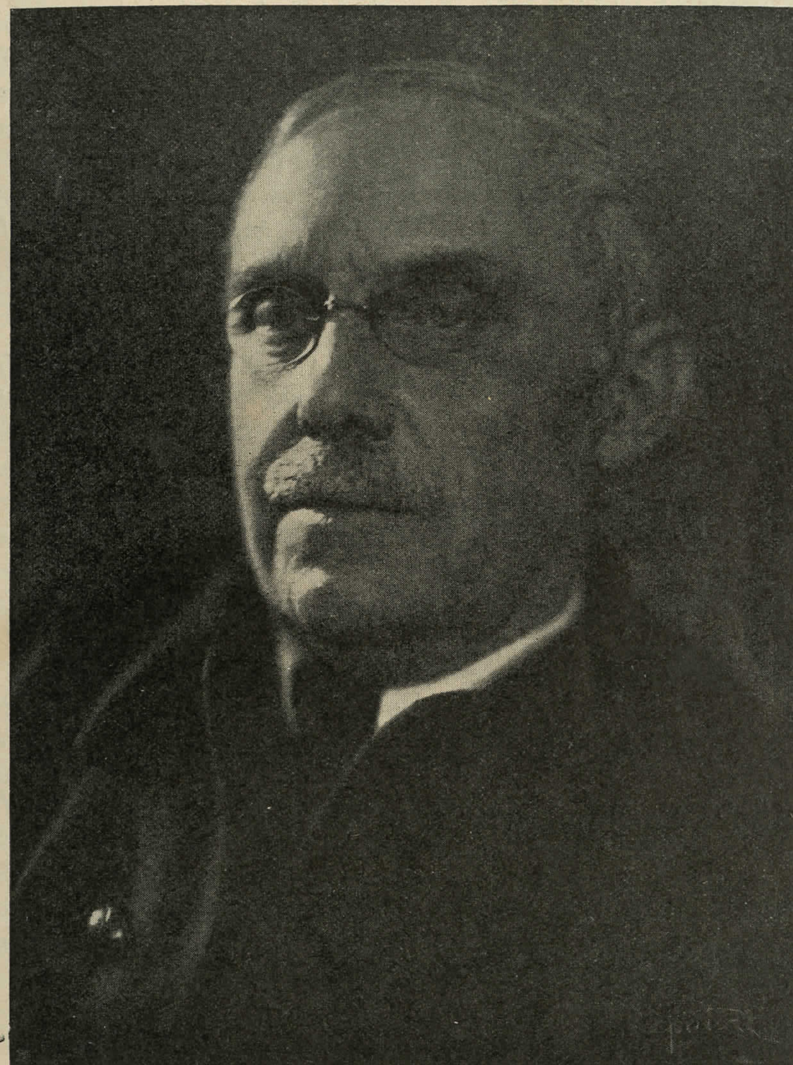
Dana 26. kolovoza 1939 sklopio je Vođa Hrvatskog naroda Dr Vladko Maček sa pretsjednikom vlade g. Dragišom Cvetkovićem ovaj sporazum:

Smatrajući da je Jugoslavija najbolji jamac nezavisnosti i napretka Srba, Hrvata i Slovenaca u cilju što pouzdanijeg i potpunijeg očuvanja javnih interesa, predsjednik Kraljevske vlade g. Dragiša Cvetković i predsjednik HSS i SDK g. Dr Vladko Maček prilazeći rješavanju hrvatskog pitanja poslije dužeg vijećanja složili su se u ovome:

1. Potrebno je obrazovati zajedničku vladu. Ova vlada će po pristanku mjerodavnih faktora a na osnovu člana 116. Ustava izvršiti obrazovanje banovine Hrvatske, na nju s države prenijeti odgovarajuće nadležnosti i

STJEPAN RADIĆ

Dr. VLATKO MAČEK

donijeti političke zakone. Ona će u suglasnosti s mjerodavnim faktorima pripremiti sve što je potrebno za preuređenje državne zajednice.

2. Savska i Primorska banovina kao i srezovi Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik i Fojnica spojiti će se u jednu jedinicu, koja će se zvati Banovina Hrvatska. Definitivni opseg Banovine Hrvatske odredit će se prilikom preuređenja države. Pri tome će se voditi računa o ekonomskim, socijalnim, geografskim i političkim okolnostima. Tom prilikom izdvojiti će se iz gore navedenih srezova, koji su pripojeni banovini Hrvatskoj općine i sela, koja nemaju hrvatsku većinu.

3. Novim jedinicama kao i u državi biti će osigurana ravnopravnost Srba, Hrvata i Slovenaca, kao i jednako postupanje u pogledu njihovog sudjelovanja u vršenju javne službe. Isto tako biti će osigurana ravnopravnost usvojenih i priznatih vjeroispovijesti. Ustavom će se zajamčiti jednaka osnovna i građanska i politička prava.

4. Prenijeti će se u nadležnost Banovine Hrvatske poslovi poljoprivrede, trgovine i industrije, šuma i rudnika, građevina, socijalne politike, narodnog zdravlja, fizičkog odgoja, pravde, prosvjete i unutrašnje uprave. Svi ostali poslovi ostaju u nadležnosti organa državne vlasti na cijeloj državnoj teritoriji. Isto tako ostaju u nadležnosti državne vlasti i poslovi koji su od osobitog značaja po opće interese države, kao što su — stanje o državnoj sigurnosti, suzbijanje antidržavne i razorne propagande, vršenje redarstvene obavještajne službe i osiguranja potpunog reda i mira. Za davanja državljanstva izuzetnim putem i oduzimanja državljanstva. Rudarsko zakonodavstvo i državna rudarska poduzeća. Pri davanju rudarskih koncesija koje interesiraju narodnu obranu postupati će banovina sporazumno s vojnom upravom. Ako ne bi došlo do sporazuma odlučuje ministarski savjet. Izgradnja i održavanje državnih saobraćajnih sredstava i ostalih državnih objekata. Poslovi vjera. Međunarodni pravni saobraćaj, s tim da se pravna pomoć u vanparničnim stvarima vrši direktno preko sudova; vanjska trgovina kao i trgovina između banovina i ostalih dijelova države (jedinstvo carinskog i trgovinskog područja); zakonodavstvo o mjerama i tegovima; o zaštiti industrijske svojine; o poslovima privatnog osiguranja i osiguravajućim društvima; mjenično pravo; čekovno pravo; trgovačko pravo; stečajno pravo; obligaciono pravo; pomorsko pravo; autorsko pravo; propisivanje kazna za povredu propisa predmetima iz nadležnosti države; postavljanje putem zakona osnovnih načela; prosvjetne politike kao i osnovnih načela o lokalnim samoupravama; opća načela radničkog prava i osiguranja, kao i opća načela vodnog prava. U cilju osiguranja narodne obrane osigurati će se vojnoj upravi potreban uticaj u oblasti proizvodnje i saobraćaja. Vlada će pristupiti i prenošenju nadležnosti s države na banovinu Hrvatsku odmah poslije obrazovanja te Banovine. Banovini Hrvatskoj da bi mogla uspješno svršavati poslove svoje nadležnosti, ima se osigurati potrebna financijska samostalnost. Definitivne kompetencije Banovine Hrvatske odredit će se prilikom preuređenja države.

5. Zakonodavnu vlast u stvarima iz nadležnosti Banovine Hrvatske vrše kralj i sabor zajednički. Sabor sastavljaju zastupnici koje narod slobodno bira općim, jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem s pretstavništvom manjina. Upravnu vlast u stvarima iz nadležnosti banovine vrši Kralj preko Bana. Bana Banovine Hrvatske imenuje i razrješava Kralj. Ban je odgovoran Kralju i Saboru. Svaki pismeni čin kraljevske vlasti u poslovima Banovine Hrvatske potpisuje Ban i snosi odgovornost za isti. Sudsku vlast u Banovini Hrvatskoj vrše sudovi. Njihove presude i rješenja izriču se i izvršuju u ime Kralja na osnovu zakona. Državi se osigurava nadzor nad izvršenjem ustava i državnih zakona od strane banovinskih vlasti. Za rješenje sporova nadležnosti između države i banovine i za ocjenu ustavnosti zakona osnovati će se ustavni sud.

6. Opseg nadležnosti i položaj Banovine Hrvatske biti će zagarantiran i naročitom ustavnom odredbom, koja se ne će moći mijenjati bez pristanka ove banovine.

7. Vlada će donijeti nove propise o udruženjima, zborovima i dogovorima, o izboru narodnih poslanika, kao i o drugim stvarima u koliko je to potrebno za sprovođenje narodnog sporazuma.

Dragiša Cvetković s. r. *Dr Vlatko Maček s. r.*

Kao prvi rezultat postignutog sporazuma donesena je Uredba o BANOVINI HRVATSKOJ koja glasi:

U ime Njegova Veličanstva Kralja Petra II. po milosti Božjoj i volji narodnoj Kralja Jugoslavije, kraljevski namjesnici na prijedlog ministarskog savjeta i na temelju članka 116. ustava, a da bi se osiguralo (obezbijedilo) sudjelovanje (učešće) Hrvata u životu države i time očuvali javni interesi propisuju ovu uredbu o Banovini Hrvatskoj i obrazovanje Banovine Hrvatske:

Članak I. Savska i Primorska banovina, kao i kotarevi Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik i Fojnica spajaju se u jednu banovinu pod imenom Banovina Hrvatska. Sjedište Banovine Hrvatske je u Zagrebu.

PRENOŠENJE NADLEŽNOSTI NA BANOVINU HRVATSKU

Članak II. 1) U nadležnost Banovine Hrvatske prenose se poslovi: poljoprivrede, trgovine i industrije, šuma i ruda, građevina, socijalne politike i narodnog zdravlja, fizičkog odgoja, pravde, prosvjete i unutrašnje uprave. Banovina Hrvatska ostaje nadležna za sve poslove koji po sada važećim propisima spadaju u nedležnost banovina.

2) Svi ostali poslovi ostaju u nadležnosti organa državnih vlasti na cijelom teritoriju.

3) Isto tako ostaju u nadležnosti državnih vlasti i poslovi, koji su od osobitog značaja po opće interese države, kao što su:

1) Staranje o državnoj sigurnosti, suzbijanju antidržavne i razorne propagande, vršenje redarstvene obavještajne službe o osiguranju javnog reda i mira:

2) Državljanstvo; za davanje državljanstva nadležna je banovina osim davanja državljanstva izuzetnim putem i oduzimanja državljanstva.

3) Rudarsko zakonodavstvo, državna rudarska poduzeća. Izdavanje rudarskih koncesija, koje interesiraju narodnu obranu, ustupat će banovina sporazumno s vojničkom upravom. Ako ne bi došlo do sporazuma, odlučuje ministarski savjet.

4) Izgradnja i održavanje držav. saobraćajnih sredstava i ostalih državnih objekata.

5) Poslovi vjera.

6) Međunarodni pravni saobraćaj time, da se pravna pomoć u vanparničkim stvarima vrši direktno preko sudova.

7) Vanjska trgovina kao i trgovina između banovine i ostalih dijelova države. (jedinstvo carinskog i trgovačkog područja).

8) Zakonodavstvo o mjerama i tegovima, o zaštiti industrijske svojine, o poslovima privatnog osiguranja i osiguravajućim društvima.

9) Mjenično pravo, čekovno pravo, trgovačko pravo, stečajno pravo, obligaciono pravo, pomorsko pravo, autorsko pravo.

10) Propisivanje kazni za povredu propisa o predmetima iz nadležnosti države.

11) Postavljanje putem zakona osnovnih načela prosvjetne politike kao i osnovnih načela o lokalnim samoupravama.

12) Opća načela radničkog prava i osiguranja kao i opća načela vodnog prava.

IV. U cilju osiguranja narodne obrane osigurat će se vojničkoj upravi potreban utjecaj u oblasti proizvodnje i prometa.

V. Ministarski savjet može prenositi i druge poslove s državnih vlasti i ustanova u nadležnost Banovine Hrvatske.

Član III. 1) Banovini Hrvatskoj, da bi mogla uspješno svršavati poslove svoje nadležnosti, ima se osigurati potrebno financijalna samostalnost. Ona se sastoji u samostalnom prikupljavanju određenih prihoda i izvršenju rashoda predviđenih budgetom banovine.

2) Koji će izvori, oblici i vrste prihoda pripasti u nadležnost Banovine Hrvatske, odredit će se posebnom uredbom.

3) Isto tako posebnim uredbama riješit će se i pitanje pripadnosti i podjele državnih fondova, imovine i dugova.

4) S prenosom poslova iz nadležnosti države u nadležnost banovine prenijet će se u nadležnost banovine i odgovarajući krediti predviđeni u državnom budgetu za 1939.40.

5) Za izvršenje ovako prenesenih kredita pripada banu potpuno naredbodavno pravo.

6) U koliko predviđeni krediti u državnom budgetu za 1939.-40. godinu za Banovinu Hrvatsku ne budu dovoljni, odobravat će se naknadni krediti.

III. ORGANIZACIJA VLASTI U BANOVINI HRVATSKOJ

Članak IV. 1. Zakonodavnu vlast u stvarima iz nadležnosti Banovine Hrvatske vrše Kralj i Sabor zajednički.

2. Upravnu vlast u stvarima iz nadležnosti Banovine Hrvatske vrši Kralj preko bana.

3. Sudsku vlast u Banovini Hrvatskoj vrše sudovi. Njihove osude i rješenja izriču se u ime Kralja na temelju zakona.

Članak V. Svaki pismeni čin kraljevske vlasti u stvarima iz nadležnosti Banovine Hrvatske premapotpisuje ban i snosi odgovornost za istu.

Članak VI. 1. Sabor sastavljaju zastupnici, koje narod slobodno bira općim, jednakim neposrednmi i tajnim glasanjem s predstavništvom manjina.

2. Prvi izborni red, ustrojstvo i poslovnik Sabora propisat će se Kraljevom uredbom. Izborni red i ustrojstvo Sabora mogu se mijenjati banovinskim zakonom, a poslovnik rezolucijom Sabora.

3. Narodni zastupnici uživaju imunitetsko pravo.

Članak VII. 1. Sabor se saziva kraljevim ukazom i zasjeda u Zagrebu.

2. Kralj ima pravo da raspusti Sabor, ali ukaz o raspuštanju mora sadržavati naredbu za nove izbore i za novi saziv Sabora. Ukaz o raspuštanju Sabora premapotpisuje ban.

Članak VIII. 1. Kralj imenuje i razrješava bana ukazom, koji premapotpisuje novoimenovani ban.

2. Prije stupanja na dužnost ban polaže zakletvu na vjernost Kralju i poštovanje zakonitosti.

Članak IX. 1. Do donošenja banovinskog zakona o krivičnoj odgovornosti bana odmah će se primjenjivati propisi u ministarskoj odgovornosti tim, da bana umjesto narodne skupštine optužuje Sabor, a sudi mu poseban banovinski sud, koji sačinjavaju tri vijećnika Stola sedmorice odjeljenja A (i tri suca upravnog suda u Zagrebu pod predsjedništvom predsjednika Stola sedmorice odjeljenja A). Spomenute članove i potrebne zamjenike biraju dotična tijela svake godine.

2. Za štete, koje ban učini građanima nezakonitim vršenjem službe, odgovara banovina, a ban banovini.

Članak X. 1. Ban rješava konačno u svim pitanjima svoje nadležnosti i protiv njegovih akata dopuštena su pravna sretstva pod zakonskim uvjetima samo na upravne i redovne sudove.

2. Sve odluke o službenim odnosima banovinskih službenika donosi ban. To važi i za službenike, koji su na državnom budgetu, a vrše poslove iz nadležnosti banovine. Suci kasacionog suda, apelacionih sudova, upravnog suda, računskog suda i okružnih sudova kao i činovnici I., II. i III. položajne grupe postavljaju se i unapređuju Kraljevim ukazom.

3. Cjelokupna policijska služba na čitavom području banovine potčinjena je banu.

Članak XI. 1. Administrativne sporove u stvari iz nadležnosti banovine Hrvatske rješava upravni sud u Zagrebu konačno. Na upravni sud u Zagrebu prelaze u pogledu istih stvari sve one nadležnosti državnog savjeta, koje su mu određene posebnim propisima.

2. Pretsjednik ministarskog savjeta, odnosno od njega ovlašten organ može podnijeti u zakonskom roku tužbu na upravni sud u Zagrebu, kad smatra, da je aktom bana ili koje druge vlasti banovine, koja je predmet riješila konačno, povrijeđen državni ili banovinski zakon na štetu općih državnih interesa.

3. Računsku kontrolu u svim stvarima iz nadležnosti Banovine Hrvatske vrši samostalno i konačno poseban računski sud.

Članak XII. Ustrojstvo vlasti banovine. Reorganizacija upravnog suda i ustrojstvo računske kontrole propisat će se kraljevim uredbama, koje će se podnijeti na uzakonjenje Saboru, čim se on sastane.

IV. USTAVNI SUD I NADZOR

Članak XIII. 1) Za ocjenu ustavnosti zakona i sporove o nadležnosti između države i Banovine Hrvatske nadležan je ustavni sud.

2) Ustrojstvo i postupak ovoga suda propisat će se Kraljevom uredbom.

Članak XIV. U onim stvarima, u kojima je država nadležna samo za donošenje zakona, može centralna vlast izdavati opće upute banovini za primjenu tih zakona. U cilju nadzora nad izvršenjem tih zakona od strane banovinskih organa može centralna vlast slati svoje organe vlasti banovine, a s njenim pristankom i nižim vlastima. Banovinske vlasti su dužne na zahtjev centralne vlasti ukloniti nepravilnosti učinjene u primjeni državnih zakona. U slučaju neslaganja može kako država tako i banovina zatražiti rješenje ustavnoga suda.

Članak XV. 1) Ovlašćuje se ministarski savjet, da odmah donese potrebne propise i poduzme sve potrebne mjere za izvršenje ove uredbe.

2) One odredbe za izvršenje ove uredbe, kojima se mijenjaju i ukidaju postojeći zakoni, donijet će se Kraljevim uredbama.

Dr. IVAN ŠUBAŠIĆ, BAN HRVATSKI

3) Ostaju na snazi svi postojeći propisi, dok se nadležnim putem ne izmijene.

4) Do dana sastanka Sabora Kralj može izdavati uredbe o predmetima iz nadležnosti Banovine Hrvatske. Ove se uredbe imaju naknadno podnijeti na suglasnost Saboru.

5) Ovlašćuje se ban da naredbama odredi sve, što je potrebno za provođenje uredaba, donesenih po prethodnim stavovima ovoga člana.

Članak XVI. Ova uredba dobiva obaveznu snagu danom obnarodovanja u Službenim novinama.

Ovim državničkim aktom ponovno je nakon stoljeća uskrišena naša Hrvatska domovina... Dalmacija sa sinjim morem vratila se u krilo majke Hrvatske... Na nama je, da složnim silama i marljivim radom udarimo nove temelje velikoj narodnoj budućnosti.

Slavni Grič ponovno je uskrsnuo... Naš bijeli Zagreb postao je doista metropolom Hrvatskog naroda.

Danas imademo u slavnim banskim dvorima opet narodnog bana Dra Ivana Šubašića u koga su uprte oči sviju građana velike naše domovine.

I naše »Društvo Zagrebčana« kao čuvar tradicija građana bijelog Zagreba veseli se u ovim časovima, jer znade da je rodnom gradu sinulo novo sunce slobode, a njegovim sinovima ljepša i sigurnija budućnost.

Naše je društvo na jednom od prvih sastanka svojih članova 29. VIII. 1939 poslalo velikom narodnom VOĐI DRU VLADKU MAČEKU ovaj pozdravni brzojav:

»Društvo Zagrebčana na svojem današnjem sastanku ispod starodrevnog Griča, srdačno čestita na velikim uspjesima Vaše dugogodišnje i ustrajne borbe oko ujedinjenja Hrvatskog naroda — unutar historijskih granica — u jedan politički teritorij, kojem je Zagreb središte političkog, kulturnog i gospodarskog života. Dao Bog da punog zdravlja uzdržite do ostvarenja potpune slobode Hrvatskog naroda«.

I prvome narodnom banu DRU IVI ŠUBAŠIĆU otposlan je ovaj brzojav:

»Društvo Zagrebčana na svojem današnjem sastanku ispod starodrevnog Griča, srdačno Vas pozdravlja kao nosioca narodnoga suvereniteta novoujedinjene Banovine Hrvatske, želeći Vam najbolje uspjehe u Vašem velikom i patriotskom radu za dobrobit ujedinjenog Hrvatskog naroda«.

Dao dobri Bog ispunile se sve one nade koje ispunjaju srca čitavog našeg dobrog naroda, da našoj ispaćenoj Hrvatskoj doista sine sunce nove slobode... Budimo složni! Naša srca neka plamte ljubavlju za ovu rodnu grudu... Budimo srčani i spremni da na poziv našega Vođe i živote naše damo na oltar domovine, jer dok je srca bit će i Kroacije!...

S. S.

40 GODINA ZNANSTVENOG RADA PROFESORA GJURE SZABE

Ovih se dana navršilo četrdeset godina, što je Đuro Szabo počeo javnim radom na znanstvenom polju. Malo imade u Zagrebu ljudi, koji ga ne bi poznali. Povodom ovog jubileja zabilježila je zagrebačka štampa u velikim i opširnim člancima život i rad ovog našeg zaslužnog člana. U tančine i naširoko prikazati dosadanji znanstveni rad profesora Szabe

nije lako. Zato bi trebala opširna monografija, jer to nije čovjek, koji je samo jednu ili dvije rasprave napisao, već znanstvenjak koji je svojim radovima punio mnoge naše naučne časopise.

Godine 1896 imenovan je Szabo profesorom na gimnaziji u Senju. Dvadeset i četiri godine stari mladić dolazi na školu, da vrši najsvetiju dužnost, da odgaja buduću hrvatsku inteligenciju. Međutim u tom se mladiću krilo više od običnog pedagoga, on nije samo profesor i školnik, on je i naučenjak. Na svom mjestu ne miruje, već izgrađuje svoju znanstvenu osobnost i marljivo radi. Sredovječni hrvatski gradovi njegova su domena. U Senju nije ostao, već je doskora premješten u Osijek, pa u Bjelovar, da se konačno 1907 nađe na zagrebačkoj gornjogradskoj gimna-

ziji. Cijelo to vrijeme radi profesor Szabo na usavršavanju svog znanja i tako je svratio pozornost zemaljske vlade na svoj rad. Godine 1910 šalje ga zemaljska vlada, na preporuku naših velikih učenjaka Smičiklasa, Klaića i Brunšmida u inozemstvo na dalji studij. Beč, Prag, i naročito Nürnberg dali su profesoru Szabi mogućnost, da se specijalizira u srednjevjekovnoj arheologiji i historiji. Osobito je tu studirao moderni način čuvanja važnih historijskih spomenika. Do tog doba Hrvatska nije imala svog konservatorijskog ureda i mnogo je važnih naših spomenika progutala manija moderniziranja. Szabo je u mnogim takovih slučajevima žestoko nastupao i borio se protiv različitih modernih nagrda. Njegovim nastojanjem osnovan je konservatorijski ured kod zemaljske vlade u Zagrebu pod imenom »Zemaljsko povjerenstvo za očuvanje historijskih i umjetničkih spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji«. Ovo je prvi veliki rezultat njegovog rada. On je taj zavod dignuo na visinu i nastojao spasiti ono, što se još spasiti dalo. Međutim Bolle i njemu slični mnogo su toga, već svojim moderniziranjem i restauriranjem upropastili. Takovih Bollea imamo i danas još na žalost dosta. Za vrijeme svog profesorovanja Szabo je prošao pješice cijelu bansku Hrvatsku, idući od sela do sela i od crkve do crkve. Svuda je tražio spomenike i umjetnine prošlih vremena, koji su dokazom, da hiljadu godina hrvatske kulture i stvaranja nijesu tek šuplja fraza. Baš ta putovanja, koja je naravno na svoj trošak obavljao, bila su najbolja praktična škola za Szabu. To svoje prikupljeno znanje mogao je onda u novom zvanju u konservatorijskom Povjerenstvu vrlo dobro primjeniti. Na tom mjestu imao je konačno i više mogućnosti, da dalje proučava naše sredovjekovno graditeljstvo, a i ostale kulturne pojave po našim gradovima. Prije njega je, kako rekoh mnogo toga propalo, no njegovi članci i rasprave mnogo su toga opisali i sačuvali bar uspomenu na uništene spomenike i tako bar potomstvu nije izgubljen svaki trag o njima. »Vijesnik hrvatskog arheološkog društva« obiluje takovim njegovim radovima.

Najveći broj znanstvenih radnika ostaje strogo kod svoje struke i piše za široku publiku suhoparne i nezanimljive rasprave. Szabo je međutim svojim radovima uspjeo najširu masu pokrenuti i pokazati joj stvaranje naroda u prošlosti. To je svakako njegova najveća zasluga.

Sve do godine 1920 ostao je tajnikom Povjerenstva i ondje marljivo radio. Međutim te godine nastaje novo razdoblje u njegovom radu. On bude imenovan ravnateljem Muzeja za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu. Poslije rata doći u muzej za ravnatelja, u kojem je bila vojna bolnica, nije baš ugodan posao. Sve je bilo strpano u podrume i sanduke i mnogo je trebalo vremena, dok se to opet uredilo i složilo kako to nauka zahtijeva. U to doba ne ostavlja on ni svoj znanstveni rad, već radi u muzeju uz svoj posao i veliko djelo o gotici, koje na žalost nije objelodanjeno.

Na tom je mjestu radio do godine 1926, kad je umirovljen. Međutim tim nije i učenjak Szabo umirovljen. On radi dalje i konačno nakon osnutka Gradskog muzeja postaje, doduše poslije većih peripetija, ravnateljem tog muzeja.

Nas Zagrebčane osobito dira, da je Szabo, i ako rodom Osječanin, upravo našem bijelom Zagrebu posvetio najveći dio svog rada. Nema u Zagrebu zgrade pa bio to baš i kakav stari kaptolski štagalj, o kom on ne bi znao mnogo toga reći. O svemu što je u Zagrebu ikad bilo sagrađeno, makar je kasnije »renovirano« zna on koju kazati. On je živa znanstvena gruntovnica Zagreba. Tek je jedno šteta, da još nije svega svog znanja o Zagrebu objelodanio. Treba li kome neki podatak o starom Zagrebu, dovoljno je taj živi zagrebački leksikon zapitati, i on će na sve odgovoriti. Doduše najprije će napraviti ljutito lice i zapitati, zašto ga i opet gnjavite, ali to je tek na oko, jer ipak od njega dobijete sve podatke. Samo mu za Boga nemojte dulje od određenog roka zadržati koju knjigu ili drugo vrelo, što ga je posudio, jer tada postaje oštar i neumoljiv. Netočnost ga jako ljuti.

Ovo nekoliko riječi, nije ni izdaleka sve, što bi o Szabi trebalo napisati. Upravo sada za jubilej je i opet objelodanio dvije rasprave i to o Senju i Hrvatskom Zagorju. Svakako se nadamo, da će još više toga metnuti na papir i dati hrvatskoj kulturi.

A kao naš član, profesor Szabo je ljubimac sviju nas. On rodom Osječanin **dokazao** je što znači »napiti se vode iz vrela Manduševca«, kako čovjek i **ako nije rođen Zagrebčanin, valja da se priljubi gradu, koji je postao njegovom domajom.** Profesor Szabo živi dušom i tijelom za svoj Zagreb! I zato treba vidjeti ono oduševljenje, kada se simpatično lice našega Đuke pojavi na pragu naše dvorane... A on kao i uvijek vedar i pun humora na vesele gromke poklike odgovara: »Koga vraga hoćete, em sam još uvek tu. Dajte mi mira!«

Da, neka dobri Bog udijeli ovom dobrom čovjeku, toj marnoj pčelici, puno i čelično zdravlje, jer Hrvatski narod, pogotovo danas u razdoblju uređivanja naših prilika, treba ovakove sinove. Neka živi naš dragi profesor Đuka Szabo!

Prof. Dr. Eugen Sladović:

VAŽNOST FUNKCIJA OBITELJI SA STAJALIŠTA DRŽAVNE I KOMUNALNE POLITIKE

Odnos između pojedinca, naroda, države, općine i obitelji može se najbolje upoznati, ako se promotre funkcije, koje obitelj vrši u ljudskom društvu uopće, jer upućuju na njezinu golemu važnost[1]). Sa stajališta tih funkcija moraju prosuđivati obitelj i državna i komunalna politika na različitim područjima svog djelovanja.

Među najbitnije i najvažnije funcije obitelji spadaju ove, i to

biološka funkcija.

Iskustvo pokazuje, da u čitavom organskom carstvu predstavlja održanje vrste najvažniju biološku funkciju. To se vrši prema naravnom zakonu uz neprekidno biološko prilagođivanje. Biološko prilagođivanje svega živoga vrši se pomoću sredstva, koje se označuje kao »individuum«, a odrazuje se tamo, gdje to iziskuje nužda samoodržanja uz dnevne promjene života u formi bioloških dispozicija i reakcija. No i tu predleži vezivanje. Individualne forme vezane su putem nasljedstva s obiteljskim životnim tijelom po vrsti, čija biološki izdiferencirana životna dobra one nose, oživljuju, utvrđuju, čuvaju i nasljeđuju. To znači, da u životu opstoje ljudski individuumi kao eksponenti funkcija živoga, ali kod toga ne smije se nikad smetnuti s vida činjenica, da su individuumi samo kaplja u moru širokih ljudskih zajednica (obitelji, zadruga, naroda, država i čovječanstva)[2]). Čovjek, koji dolazi na ovaj svijet kao produkt biološkog procesa, nije izolirano biće, ali ni puki totalni zbroj pojedinaca, nego društveno biće, i to od prvog početka svog života, jer svoju obitelj ne može izabrati po volji, nego se u njoj rađa.

Prirodnom zakonu održanja vrste služi prirodni spolni nagon, koji uzrokuje prokreaciju potomstva. Kod čovjeka služi tome obitelj, koja počinje ženidbom kao trajnom vezom dvaju lica različitog spola za postignuće i očuvanje potomstva i međusobno pomaganje. Kod toga prikazuje nam se ljudska obitelj kao **t r a j n i** socijalni elemenat ljudskog društva, kod kojega je pomenuti biološki momenat naročito istaknut tako, da dominira nad čitavom tom socijalnom i pravnom institucijom. Ženidba i obitelj služe naime u prvom redu toj biološkoj funkciji, a pošto prokreacija pretstavlja trajnu potrebu čovječanstva, postala je obitelj (zajedno sa ženidbom) trajnom institucijom ljudskog društva, no pored toga pretstavlja ona i uvjet opstanka ljudskog roda. U momentu, u kojem bi ljudski rod prestao s prokreacijom, a ženidba postala sterilna, dovršena bi bila njegova karijera na ovom planetu! Produženje ljudskog roda pretstavlja naravnu pretpostavku za održanje i razvitak ljudske kulture. To produženje mora biti intenzivno, jer kultura iziskuje množinu ljudskih sila, a talenti, koji izlaze iz mase, mogu proisteći samo iz široke podloge naroda.

U posljednjem stoljeću ponovno se pojavljuje problem populacije, a države se u najnovije vrijeme sve intenzivnije bave **p o p u l a c i j o n o m p o l i t i k o m**, koja obuhvaća mjere za osnivanje i održavanje obitelji s brojnom djecom. Iz različitih razloga (privredne poteškoće života, nezaposlenost, privredna i socijalna kriza, lagodnost života, materijalističko shvaćanje života itd.) oslabila je volja za djecom. Ženidbeni drugovi, odlučuju se za sistem jednoga ili dva djeteta, odnosno za sistem bez djece. Pored toga pojavljuju se i tendencije sprečavanja porođaja. Sve je to poznato pod imenom »bijele kuge«[3]), protiv koje se bori društvo, narod i država. Taj problem zanimao je državu već prije tisuće godina, kad je bio izvršen i pokušaj za njegovo riješenje u formi populacijone politike rimske države za Augustovo vrijeme. U rimskoj državi smatralo se u doba strogih običaja i vjernosti svetost ženidbe i doma te moralitet obitelji vrelom rimske kreposti i moralnom veličinom naroda, a prokreacija potomstva građanskom dužnosti prema državi tako, da su se »coelibes« (neoženjena i neudata lica) smatrali nečasnima, a kažnjavali su se i novčanim porezom (aes uxorium). U staroj rimskoj državi nije se u prvo vrijeme pokazala potreba posebnog zakonodavstva koje bi polazilo za unapređivanjem sklapanja ženidaba. Ta potreba pokazala se kasnije, kad su s jedne strane građanski ratovi, a s druge strane pad morala, frivolitet i razuzdanost života dovele do toga, da su Rimljani pokazivali nevoljkost na sklapanje ženidbe, a Rimljanke na rađanje djece. Dalekovidni car Augustus smatrao je političkom nuždom suzbijanje takvih tendencija polazeći sa stajališta, da je prokreacija potrebna za političko održanje, a ženidbena zajednica vrelo moralnoga obiteljskog i zdravog državnog života[4]). Augustus smatrao

[1]) Dr. Ivo Pilar: Biološka počela ljuskog života (Hrvat, Zagreb. Dne 3. XII. 1924, 9.—10.). — Louis Josserand: Cours de droit civil positif français. Tome premier. Paris. 1930, str. 354. i sl.

[2]) E. G. Kolbenheyer: Goethes Denkprinzipien und der biologische Naturalismus. (Das Inner Reich Zeitschrift für Dichtung, Kunst und deutsches Leben. Herausgeber Paul Alverdes und Karl Benno v. Mechow. München. 4. Jahrgang, 7. Heft für Oktober 1937, str. 756. i sl.).

[3]) Dr. Ante Radić: Žene, žene! (Dom. List hrvatskom seljaku za razgovor i nauk. Zagreb. Godina 2, broj 2 od 25. I. 1901, str. 22. i sl.).

[4]) Dr. Carl Otto Müller: Lehrbuch der Institutionen. Leipzig. 1858, str. 585.

je potrebnim ojačati volju za sklapanje ženidaba i povećanje broja porođaja. To je provedeno dvjema zakonima, i to Lex Julia de maritandis ordinibus (737), i Lex Papius Mutilus et Poppaeus Secundus (762). Oba ta zakona donesena prije rođenja Krista, koja se zajedno označuju kao Lex Julia et Papia Poppaea, nastojala su ukloniti tadanje nemoralno stanje i uvesti moralniji poredak u ženidbene i obiteljske odnose, a pošto su snažno zadirali u postojeće privatno pravo (jus antiquum), nazivali su ih »leges novae« (novi zakoni), koji su kroz kasnija stoljeća utjecali na razvitak rimskog prava i naročito otešćavali nasljedno pravo. Oba ta zakona nastala su zbog političkih svrha, a bazirala su na slijedećim osnovnim idejama: svako lice, koje se nalazi u određenoj dobi (između 25 i 60 godine muškarci a između 20 i 50 žene), mora živjeti u uređenoj ženidbenoj zajednici i imati vlastitu djecu; ona lica, koja žive u moralnim i plodnim ženidbenim zajednicama, uživaju određene javno- i privatno-pravne povlastice (počasna prava, građansko pravo, oslobođenje od mnogih neugodnih tereta), a lica, koja žive u neplodnim ženidbenim zajednicama kao i caelibes (neoženjeni, neudati) potpadaju pod osjetljive novčane kazne. Oba ta zakona sastoje iz dva dijela, od kojih prvi (pars nuptialis) uređuje dužnost sklapanja ženidbe i prednosti, koje su s time skopčane, a drugi (pars caducaria) odredbe o nasljedstvu tako, da se celibat i orbitet kažnjavao posvemašnjim ili djelomičnim gubitkom ostavine (zapisa). Kad su s vremenom prestali politički razlozi, koji su provocirali donošenje tih dvaju zakona, ukinute su za vremena kršćanskih careva (Konstantin, Justinian) kazne celibata i orbiteta.

Danas smatra se bogatstvo na djeci pretpostavkom opstanka naroda i države. Za to je ponovno postala aktuelna populacijona politika, koja najveću pažnju posvećuje onim momentima, koji otešćavaju sklapanje ženidbene zajednice i osnivanje (izdržavanje) obitelji. Znanstveno istraživanje uzroka opadanja porođaja u Evropi upućuje na opadanje morala i na privrednu krizu, koja je uzrokovala bijedu i neimaštinu, a dovela do umjetnog održavanja sistema bez djece ili s malim brojem djece, oduzela roditeljima radost skopčanu s djecom i pogodovala ubijanju djece u zametku[5]). No da se to ukloni, mora se promijeniti i opće shvaćanje javnosti i države, koje obitelji s brojnom djecom smatra budalama i zaostalim individuima, koji se ne drže materijalističke maksime novog vremena o slobodnom i neograničenom iživljavanju. Razumljivo je da su prema takvom shvaćanju morale pasti u bijedu i nevolju obitelji s brojnom djecom, koje su savjesno vršile svoju dužnost prokreacije prema narodu i snosile teškoće odgajanja i skrbi za svoju djecu. Za to mora populacijona politika, koja se danas provodi, prvenstveno nastojati izjednačiti položaj obitelji s brojnom djecom s položajem obitelji bez djece, odnosno s neženjama. To se može postići na različite načine, i to naročito iskazivanjem moralne vrijednosti i časti obitelji s brojnom djecom, koje prema budućnosti svog naroda vrše potpunu dužnost, ali pored toga i davanjem raznovrsnih materijalnih prednosti i olakšica. Ovamo spada naročito državna ženidbena politika, koja je u vezi s olakšavanjem sklapanja ženidaba, i porezna politika, koja osigurava obiteljima s brojnom djecom privilegirani položaj na porezno-pravnom području. Razumijeva se samo sobom, da populacijona politika moderne države mora primarno nastojati da provede svoj utjecaj na opće mišljenje naroda, dok sve ostale mjere (kao primjerice porezne olakšice, podjeljivanja novčanih pripomoći za djecu i sl.) pretstavljaju samo sekundarno i pomoćno sredstvo, kojemu je svrha da obiteljima s brojnom djecom olakša snašanje tereta života i da ih u tom pogledu izjednači s obiteljima s malim brojem djece, odnosno sa ženidbenim zajednicama bez djece. Te materijalne mjere moraju dokumentirati državnu volju za promjenu sadanjeg stanja i praktično pripomoći promjeni općeg shvaćanja. Tisućgodišnja povijest pokazuje, da su oni narodi, koji su zapuštali prokreaciju zdravog potomstva i zanemarivali moralnost ženidbene i obiteljske zajednice, propali ili postali robovi drugih naroda. U svrhu uklanjanja mentaliteta, koji je upravljen protiv rađanja djece i skrbi za djecom, pripada velika važnost socijalnoj psihijatriji, čiji su problemi neobično važni za dobro i budućnost države i naroda. U područje moderne socijalne psihijatrije ušla su mnoga važna područja javnog života kao primjerice pedagodika, ženidbeno i obiteljsko savjetovanje, skrb za alkoholičare, opće istraživanje nasljedstva i eugenika, forenzična psihijatrija, davanje stručnih mišljenja i sl.

U vulgarnom životu i literaturi iznosi se često nauka Malthus-a, koji je zastupao mišljenje, da pučanstvo na našem planetu raste u geometričkoj progresiji, a prihod zemlje (potreban za njegovu ishranu) u aritmetičkoj progresiji tako, da to stanje konačno mora dovesti do prenapučenosti, umanjenja mogućnosti opskrbe, bijede, nevolje i glada. Zbog toga predlaže Malthus[6]) seksualnu suzdržljivost, spolnu prevenciju, odnosno strah od djece. To mišljenje izgrađeno je na pogrešnoj konstrukciji, a i dosadanje iskustvo pokazalo je njegovu neispravnost. No usprkos toga pojavljuje se u formi neomalthusionizma[7]), koje se manifestira u sve manjem broju

[5]) Roderich v. Ungern-Sternberg: Wirtschaftliche Konjunktur und Geburtenfrequenz (Jahrbücher für Nationaloekonomie und Statistik. Herausgegeben von Otto v. Zwiedineck-Südenhorst und Gerhard Albrecht. Jena. Band 145, Heft 4. für April 1937, str. 471.).

[6]) Edwin R. A. Seligmann LL D.: Grundzüge der Sozialökonomie. Übertragen in Deutsche vom Dr. Ivo Kornfeld. Jena. 1930, str. 60.

[7]) Dr. Richard v. Strigl: Einführung in die Grundlagen der Nationaloekonomie. Wien. 1937, str. 26.

obitelji s brojnom djecom. Zavodi se pomenuti sistem jednoga, dvoje ili troje djece, odnosno sistem ženidbenih zajednica bez djece. Borba moderne države upravljena je protiv takvog shvaćanja. Takvo shvaćanje zabacuje i kršćansko katoličko naziranje na svijet.

Prokreacija važna je i za privredno područje. Mobilizacija radnih sila za provedbu privrednih planova modernih država ovisi u bitnosti o tome, da li za to opstoji dovoljan broj mladih radnih ljudi. Za to se pitanje porasta i opadanja pučanstva ne promatra samo s velikoga nacijonalnopolitičkog stajališta o opstanku ili propasti naroda, odnosno o opstanku ili propasti obitelji[8]), nego i sa posve privredno-političkog stajališta, jer djeca su potrebna narodu kao radna rezerva i motor privrednog razvitka. U pomanjkanju mladih radnih sila morao bi se svaki narod konačno slomiti na privrednom području pod socijalnim teretom porasta senilitetа. To je također jedno od važnih pitanja sudbine svakog naroda.

Danas naglašuje se sve jače »skrb za obitelj« kao važan dio socijalnopolitičke akcije. To je razumljivo, jer sve jače prevladava uvjerenje da se zdrava država može osnovati samo na zdravoj obitelji kao svojoj osnovnoj stanici. U tome je složno i privatno i javno mišljenje. Danas smatra se razumljivim nastojanje, koje teži zatim, da se jedinstvenim svrsishodnim socijalno-političkim i privredno-političkim mjerama zaštićuju i održavaju zdrave obitelji. No kod toga mora se naročita pozornost svratiti na one događaje, u kojima su obitelji izvrgnute zdravstvenim, moralnim ili privrednim pogibeljima, jer takve obitelji valja napose pomagati higijenskim, privrednim i pedagoškim sredstvima te im pružiti djelotvornu pomoć u bijedi i olakšati njihovu socijalnu funkciju. No kolikogod je to jasno s privrednog i odgojnog stajališta, u praksi suprotstavljaju se tome mnoge poteškoće i zapreke, koje smetaju jedinstvenoj socijalnoj akciji. Tome je uzrok u prvom redu okolnost, da u pojedinim državama opstoje različiti nosioci socijalne skrbi, među koje spadaju naročito država, općine i privatna dobrotvornost, koje valja uskladiti, da složnim nastojanjem pomognu osnivanje zdravih ženidbenih i obiteljskih zajednica u svrhu unapređenja prokreacije.

Obitelj, koja pretstavlja odnos roditelja prema djeci, a spojena je sa ženidbenim odnosom, smatra se opravdano jednim od najvažnijih problema naroda i čitavog čovječanstva, i to s razloga, jer su djeca upućena na dugogodišnji odgoj i izdržavanje, i jer obiteljska veza ostaje i nakon dovršenog odgoja važna socijalna životna komponenta. Dalje trajanje pripadnosti pojedinca k njegovoj obitelji i nakon što djeca odrastu i osnuju svoje nove obitelji, pretstavlja najveću vrijednost čovječanstva, koja da-

[8]) Dr. Eugen Sladović: Opstanak ili rasap obitelji? (Bankarstvo. Ekonomski mjesečnik. Zagreb. Godina IX, broj 2, 3, 4 i 5).

leko iskače iznad sviju drugih vrijednosti. Tu predleži na jednoj strani krvno srodstvo i krvna sklonost, a na drugoj strani mnogogodišnja zajednica tečajem periode odgoja, koja obuhvaća dobre i zle dane, veselje i radost, uspjehe i neuspjehe itd. Sve to uzrokuje naravan i kršćanskomoralan sadržaj životne obiteljske zajednice, koja se mora u interesu čovječanstva uzdržati i ojačati kao trajna životna veza i zalog za požrtvovan rad u narodu i čovječanstvu.

U vezi s populacijono-političkim mjerama, koje provodi moderna država u svrhu povećanja populacije (umjetno forsiranje porasta pučanstva) postavlja se pitanje, da li ona to čini za kulturne svrhe ili isključivo zbog političkih ciljeva, koji se spajaju s proizvodnjom topova i otrovnih plinova za luđačko klanje među ljudima? Kršćanska nauka propovijeda mir među ljudima dobre volje, a prokreaciju smatra važnom životnom svrhom čovjeka i čovječanstva za postignuće naravnih kulturnih i nadnaravnih dobara.

Rasna funkcija

Obitelj je prenosioc i čuvar rase[9]) kao važnoga biološkog faktora. Pri tome razumijeva se rasa kao nosioc određenih značajnih svojstava i crta, koje pojedincu kao pripadniku određene skupine uvjetuju bolji uspjeh ili položaj u svijetu. Rasa je biološki pojam[10]), koji spada u prirodne znanosti, a označuje podiobu speciesa, koji nasljeđuje svoje značajke. Teorija o rasama upire se na različite momente (od kojih su mnogi izgubili važnost na osnovi opravdane kritike): tjelesne razlike, različito porijeklo (polygenismus) itd. Apstrahirajući od primitivnih rasa razlikuje se deset glavnih rasa na zemlji, koje su razvile četiri više kulture, i to: mongolska (sumersko-akadička i istočno-azijska kultura), indijanska (srednjo-američka i Inka-kultura), sredozemska (sredozemska kultura: staro-egipatska, asiro-babilonska i arapska kultura) i nordijska (indijska, medijsko-perzijska, staro-armenska, frigijska, antikna helenska i rimska, bizantinska i zapadno-evropska kultura).

Rasa kao sposobnost vladanja i određeni privredni momenti predstavljaju podlogu nasljednog plemstva tečajem čitave ljudske povijesti. Tečajem vremena izgubila je rasa svoje prvotno značenje, jer je degenerirala tako, da se gotovo posve izgubila njezina podloga. Pored toga suzbijala ju je savremena degeneracija kao ostatak srednjevječnog feudalizma. No time nije prestala važnost osnovne ideje plemstva, jer se i danas pazi

[9]) Nicolai von Bubnoff: Der Begriff der Nation und die Idee einer Völkergemeinschaft (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Tübingen. 1924, Band 50, str. 113). — Kurt Leese: Rasse-Religion-Ethos. Gotha. 1934, str. 98.

[10]) Friedrich Hertz: Rasse und Kultur. Leipzig. 1925, str. 26.

na izbor ženidbenog druga kao na svojstva (značajne osebine), koje se prenose nasljedstvom na potomstvo. Pored toga započele su neke države praktično provoditi rasnu politiku. Ovamo spada primjerice njemačka nacijonalno-socijalistička teorija i državna politika[11]). Problem rasa povezuje se često sa sistemom nejednakosti ljudi. Problem nejednakosti u ljudskoj zajednici vrlo je star, a potječe bez sumnje iz vremena, u kojem su se u čovječanstvu počele jasno pokazivati razlike rasa i interesa. Indijski sistem kasta, preziranje barbara po klasičnim narodima, ropstvo u starom i srednjem vijeku, srednjevječni feudalni sistem i mnoge druge pojave nastojalo se opravdati pozivom na razliku rase i interesa. Pa i ako se taj problem ističe ponovno u sadanjem vremenu, može se opravdati samo s kršćanskog stajališta jednakosti sviju ljudskih rasa u duševnom smislu i nastojati oko poboljšanja naroda i narodnog blagostanja pomoću higijene i eugenike[12]).

Problem rase opsežno je raspravljen u literaturi. Francuska teorija o rasi (Gobineau, Carrel) razlikuje se znatno od njemačke rasne teorije, no i ako među njima opstoje mnogobrojne načelne sličnosti u pogledu znanstvenog antropološkog istraživanja, razlikuje se u formama njezine političke primjene. Francuski državni osjećaj ne bazira u tolikoj mjeri na sistemu biološke vrijednosti, koliko na psihološkoj podlozi, t. j. na osjećaju pripadnosti franc. narodnoj zajednici, koja se razvila duhovnom tradicijom i istom povjesnom sudbinom. Francuska rasna teorija odbacuje narodnorasnu arheologiju, koja se upotrebljuje za političku akciju u dokaz teritorijalnih zahtjeva. Politička i duhovna snaga franc. naroda asimilirala je već u XVIII. stoljeću strane rasne elemente u tolikoj mjeri, da je državni osjećaj jasno izražen kao zajednička svijest kod sviju francuskih državljana usprkos tuđih krvnih primjesa. To je omogućilo stvaranje klasične francuske kulture (Bonineau, Topinard, Fustel de Coulanges i dr.).

Ekskluzivna rasna ideja uključuje u sebi naročito ove tri osnove, i to: a) čovjek i čovječanstvo egzistira samo in abstracto, dok se faktično uvijek radi samo o rasnim razlikama, b) ta razlika osnovana je u nasljeđenim osebinama (a ne u utjecajima okoline), i c) rasna različnost ne obuhvaća samo tjelesne, nego i duševne (duhovne) značajke, a tome pripada ogromna važnost. Među značajke spadaju primjerice dva oka, jedan nos itd., što ima svaki čovjek, zatim sfera čistog intelekta, zakon logike, zakon mate-

[11]) Franz Oppenheimer: System der Soziologie. IV. Historischer Band. Abriss einer Sozial- und Wirtschaftsgeschichte Europas von der Völkerwanderung bis zur Gegenwart. Zweite Abteilung. Jena. 1933, str. 527. i sl. — Dr. Friedrich Keitner: Rasse und Kultur (I. Band: Allgemeine Kulturbiologie). Stuttgart. 1938.

[12]) Dr Vladislav Ružička: Verbesserung des Volksstandes durch Rassenhygiene oder durch Eugenik? (Sammelwerk redigiert von Dr Karel Weigner: Die Gleichwertigkeit der europäischen Rassen und die Wege zu ihrer Vervollkommnung. Prag. 1935, str. 108. i sl.).

matike itd., no veće diferencijacije zamjećuju se tek kad se prodre dublje. Na stvaranje rase utječu različiti faktori (zemljište, prostor, državna, vanjska i unutarnja politika, kulturna politika itd).[13])

Od rase razlikuje se narod (nacija) kao socijalni pojam, kod kojega je odlučna nacijonalna volja i nacijonalna svijest uz određene objektivne faktore (porijeklo ili rasa, teritorij, religija, jezik, privreda itd). Današnji narodi nastali su iz mnogih rasa, a pretstavljaju produkt novijega (demokratskog) vremena.

Kultura određene epohe ovisna je o narodnoj duši i narodnom osjećaju. Narodna duša ne pretstavlja ukupnost sviju pojedinih članova naroda, nego duševnu konstelaciju (duševni ustav), koja se u narodu razvije kao socijalno jedinstvo pod utjecajem sličnosti i različnosti lica, koja su spojena istim porijeklom i zajedničkim životom povodom njihovih dnevnih svjesnih i nesvjesnih refleksa. Na život takvih zajednica utječu naročito nesvjesno prenašana nebrojena saopćenja, što obuhvaća narodnu psihologiju i socijološko djelovanje. Kod toga rasa uključuje u sebi određena nasljeđena svojstva i talente, ali podjedno i određenu apriornu orijentiranost i prirođenu težnju za postignućem određene svrhe, koja je mnogogodišnjom tradicijom postala prirođena, a time podjedno upravlja kulturan razvitak u određenom pravcu. Zbog toga i smatraju mnogi teoretičari, da je tečaj kulture uglavnom ovisan o rasi, no kod toga ne smije se podcijeniti utjecaj okoline i njegovo geopolitičko svojstvo, na kojoj određena rasa vrši svoje kulturno djelovanje. No na rasu utječu u velikoj mjeri historička zbivanja, kao i svi događaji, koji zahvaćaju u njezin život.

U nakladi J. F. Lehmanna u Münchenu izdano je već pred više godina znanstveno standard djelo »Menschliche Erblehre« prof. Erwina Baur-a, Eugena Fischer-a i Fritza Lenz-a. To djelo brzo je raspačano, a novo izdanje nije se moglo izdati zbog smrti Baur-a (1933) i okolnosti, što su ostala dvojica autora bila odviše okupirana na Kaiser Wilhelm institutu za antropologiju, nauku o ljudskom nasljeđivanju i eugeniku u Berlin-Dahlem-u. Znanstvena vrijednost toga djela nije u Njemačkoj poricana ni u vrijeme, u kojemu se vodila u Njemačkoj oštra borba sa stajališta politike i nazora o svijetu u pitanjima nauke o rasama, nasljeđivanju i eugenici. Sve teze i mišljenja, koja su iznesena u tome djelu, nijesu ostala bez prigovora, ali se o njima vodila uvijek znanstvena borba, jer nauka o ljudskom nasljeđivanju ne spada u područje svjetovnog nazora, nego među naravno-znanstvene discipline. U novom (četvrtom) izdanju, koje je nedavno izašlo, nijesu Fischer-Lenz bili prinuđeni da načine osobite koncesije novo stvorenoj situaciji, koja je nastala preuzimanjem vlasti po

[13]) Dr Gustav Paul: Grundzüge der Rassen- und Raumgeschichte des deutschen Volkes. München. 1935, str. 25.

nacionalnom socijalizmu i njegovoj pojačanoj borbi za rasna pitanja, koju vodi stranka i država. No ovo novo (četvrto) izdanje razlikuje se od trećega (koje je izašlo prije deset godina) naročito u tome, što uvažuje nove tečevine znanosti na tome području (istraživanje pitanja blizanaca i nove spoznaje na području nasljednih bolesti). S nasljeđivanjem označuje se činjenica, da se određena svojstva obaju ili jednog roditelja prenose na njihovo potomstvo tako, da su slična onima kod jednoga li oba roditelja. To nasljeđivanje ustanovila je znanost kod nespolnoga (vegetativnog) i spolnoga seksualnog rasplođivanja. Činjenica o nasljeđivanju kod ljudi bila je već odavno poznata, ali su tek istraživanja u XIX. stoljeću upozorila na njegove uzroke i zakonitosti i ako još i danas mnogo toga nije poznato.

Nauka o nasljeđivanju je po sebi podskupina antropologije (nauke o ljudima). No pomenuti autori Baur-Fischer-Lenz ne polaze kod prosuđivanja toga pitanja sa stajališta objekta (ljudi), nego ispituju sam događaj (nasljeđivanje), i to radi metodičkih razloga, pošto nauka o ljudskom nasljeđivanju teži zatim da postane empirička naravna znanost, a kao takva osniva se na dokazu pomoću eksperimenta, koji se može svakovremeno kontrolirati i opetovati. No takav eksperiment nije moguće izvršiti kod ljudi, pa se zbog toga ovdje znanost služi statističkim podacima, koji omogućuju određene spoznaje, ali koji ne pružaju istu dokaznu moć kao eksperimenti, pa su zbog toga moguće i veće pogreške kod zaključivanja. Najbolji pokušaji u pogledu ustanovljenja mnogobrojnih događaja kod nasljeđivanja izvršeni su na voćnoj mušici (drosophila melanogaster) i antirrhinum majus. U filozofskom smislu umanjuje se vrijednost i analogna primjena načela nauke o nasljeđivanju, koja su upoznata u bilinskom i životinjskom carstvu, u slučaju njihove primjene na čovjeka. No ako se Mendel-ov zakon kod bilina analogno primijeni na čovjeka, označuje se time, da se nasljedna masa čovjeka sastoji iz odijeljenih cjelina, koje su tvarno naslagane u osnovnim stanicama (klicama), koje se tečajem generacija prema tome zakonu dijele i ponovno spajaju čuvajući svoju osobitost. Iskustvo, koje je dosad stečeno u pogledu nasljedivosti ljudskih svojstava, podudaraju se s tim zakonom, i dosad nije ustanovljena nijedna statistička ni genealogička činjenica, koja bi im protuslovila. No o tome nema dvojbe da nikad ne će uspjeti Mendel-ov zakon striktno i dosljedno prikazati na čovjeku onako kako se to vrši kod pokusnih životinja i bilјaka, jer taj zakon uvjetuje vrlo veliki broj potomstva i njihov vrlo brzi redoslijed umnožavanja u većem broju generacija. Rezultate tih spoznaja nalazimo u općoj nauci o varijaciji i nauci o nasljedstvu, koje je iznesao Erwin Baur, kojemu Mendel-ov zakon služi samo kao osnovna shema na kojoj je izgrađen čitav niz vanjskih kompliciranih zakonitosti. Baur smatra, da već jednostavni pokusi pokazuju, da se u strogom smislu ne nasljeđuju svojstva, nego načini reakcije, jer ako je određeno svojstvo dominantno,

a drugo recesivno, može se samo prvo zapaziti, dok recesivno postaje vidljivo tek kod novog križanja. Teoretska poteškoća nauke o nasljeđivanju sastoji naročito u tome, što ne treba dokazati da li se i kako se nasljeđuju načini reakcije i na njima osnovana posebna svojstva, nego kako treba rastumačiti razlike kod čovjeka i razjasniti njihov postanak. Tu predleže za nauku o nasljeđivanju iste poteškoće kao i kod teorije o descendenciji, koja se raspala u dvije grane (darvinizam i lamarkizam), koje se mogu pozivati samo na Darwina i Lamarka. Lamarkizam naučava da su vrste nastale prilagođivanjem prema svakovremenoj faktičnoj okolini, dok darvinizam zastupa stajalište o selekciji i borbi za opstanak. Fischer, Baur, Lenz i mnogi drugi istraživači problema nasljednosti otklanjaju lamarkizam i njegovu tvrdnju o nasljeđivanju stečenih svojstava, i ako se u mnogom priklanjaju shvaćanju darvinizma o utjecaju borbe za opstanak i materijalističkog shvaćanja povijesti (postanak čovjeka iz životinjskog carstva). Baur smatra da opstoje tri uzroka varijacija, i to: modifikacija paravarijacija (koje nastaju kod individua s potpuno istom plazmatičnom stanicom, povodom različitih utjecaja okoline, a ne mogu se nasljeđivati i ne spadaju u nauku o nasljeđivanju), kombinacija miksovarijacija (koja nastaje miješanjem osnovnih svojstava različitih plazmatičkih stanica kod spolne prokreacije, a koja se nasljeđuje prema Mendel-ovim zakonima i drugim kompliciranim zakonima, koji su nakon Mendela upoznati; nauka o nasljeđivanju nastoji svesti te zakone na strogu matematičku formulu) i mutacija ili idiovarijacija (t. j. promjene u sastavu osnovne žive stanice, iz koje proističe potomstvo s promijenjenim nasljedivim svojstvima, a koje predstavljaju okosnicu nauke o nasljeđivanju, jer se samo iz mutacija može iskonstruirati postanak različitih rasa kao u teoriji o descendenciji postanak vrsta). No usvajanjem mutacija preuzet je u nauku o nasljeđivanju lamarkistički elemenat, jer mutirajući faktori mogu opstojati u utjecajima okolišnog svijeta. Istraživanja, koja su u vezi s proučavanjem krvnih skupina, pokazuju, da različite rase nijesu mogle postati iz različitih vrsta životinja. Fischer smatra da je postanak rasa bio završen za vrijeme posljednjeg ledenog doba tako, da one pretstavljaju od tada skupine s konstantnom nasljednom slikom i da današnje mutacije pretstavljaju samo bolesno stanje, koje se naročito manifestira u neobično velikom broju ljudskih nasljedivih bolesti. Poznato je stajalište katoličke crkve o postanku čovjeka li načelo o jednakosti ljudi bez obzira na rase. Katolička crkva zabacuje rasne borbe, smatrajući sve ljude djecom božjom.

U vezi s time pripada posebna važnost genealogiji (Geschlechterkunde) ili nauci o srodstvu i porijeklu ljudi, koju jedni (Armin Tille) smatraju dijelom društvenih nauka, a drugi (Kekule v. Stradonitz) dijelom nauke o nasljeđivanju. Genealogija pretstavlja i pomoćnu nauku za historiju,

pravnu znanost, političku ekonomiju i nauku o rasama. Forme, u koje ona svrstava svoje rezultate, tiču se redoslijeda pokoljenja, rodoslovlja (Ahnentafel) i tablica o potomstvu (Nachfahrentafel).

(Nastavit će se.)

Stjepan Stiegler, gradski senator: *(Nastavak)*

GRAD ZAGREB I NJEGOVA KOMUNALNA POLITIKA

Hamburg

U ovom milijunskom lučkom gradu jednom od najvećih u Europi te vrsti promet robom je kolosalan, što je posve i razumljivo, jer je dovoz sve robe prekomorske itd. vanredno obilan.

Tržnica živežnim namirnicama kao i veliki magazini u kojima privatna trgovina vrši svoje prometanje, nalaze se u samoj luci grada Hamburga.

Tržnica je uređena poput berlinske velike tržnice, promet u njoj odvija se veoma dobro, pa uza svu ovu ogromnu količinu živežnih namirnica održava se red i čistoća. Dakako da je u dane velike sezonske prodaje specijalno uvezenog voća iz južnih krajeva promet ogroman, pa se pred samom tržnicom nalaze nebrojena podvozna sretstva itd. Veoma je krasna i lijepa tržnica cvijeća, koja je uzorna vođena.

Interesantno je spomenuti da u gradu vlada priličan liberalizam s uličnom prodajom, pa se tako nalazi na ulicama veoma mnogo prodavača raznom robom naročito voćem i to poglavito u lučkom dijelu grada. Način uredovanja u tržnom otsjeku je gotovo identičan s onim u Berlinu, a taj je gotovo jednak u svim gradovima Njemačke. Velika tržnica nalazi se uz takozvani Zoll kanal, a u neposrednoj njenoj blizini imade i željeznička pruga svoje kolosjeke. Čitavi se transport odvija dijelom vodenim putem, a dijelom željezničkim prometom .Uz ovu veliku tržnicu nalazi se kraj Bahnhofstrasse i spomenuta zidana tržnica za prodaju cvijeća.

Düsseldorf

Düsseldorf je centar Njemačke industrije i zato se ovomu gradu pridaje naročita važnost. Bit će da je i stoga razloga nacionalsocijalistička vlada III. Reicha godine 1937 priredila u tom gradu kolosalnu izložbu »Schaffendes Volk«.

Grad Düsseldorf nema zidanih tržnica u centru grada, nego su tržišta na otvorenim trgovima i to: na trgu kraj gradske vijećnice, zatim na Karlplatzu, Kirchplatzu, u Eissenstrasse i kod crkve Sv. Roka. Tržni su dani utorak, četvrtak, petak i subota i to kao redovna tržišta. Inače pučanstvo podmiruje u lokalima sve potrebe živežnih namirnica. Dolaskom na vladu nacionalsocijalista uprava je grada Düsseldorfa pristupila izgradnji jedne moderne zidane tržnice na veliko koja se nalazi u Ulmenstrasse. Tržnica je predana prometu godine 1934. Vanredno je velikih dimenzija i spojena sa željezničkim kolosjekom. Imade i vlastitu carinarnicu, a promet je ogroman i to s obzirom na to, što je grad Düsseldorf kako je napred spomenuto centar industrijskog dijela Njemačke države. Svi okolišni gradovi prema izjavama tamošnjih stručnjaka vrlo rado se služe ovom tržnicom. Teren tržnice je veoma velik, tako da se pruža mogućnost i dogradnje. Nutrašnjost kao i prilazi tržnice vanredno su praktično udešeni, pa je promet u samoj tržnici unatoč velike količine saobraćajnih sredstava veoma jednostavan. Izvan same tržnice imade i drvenih skladišta sa pregradama, gdje naročito svoju robu spremaju seljaci, koji dolaze sa svojom robom na ovo tržište na veliko.

Na samim otvorenim tržištima vrše prodaju kao i kod nas piljari, a i proizvađači bilo iz samoga grada, bilo iz njegove neposredne okolice. Vanjski piljari su takozvani »Marktfahreri« koji imadu slobodu dolaženja na tržište, te se i ovdje smatraju oni nekim regulatorima cijena. Spomenuti je da tržna uprava u gradu Düsseldorfu dozvoljava i uličnu prodaju u paviljonima, koji su veoma ukusni i higijenski uređeni, a i inače dozvoljena je prodaja naročito još nekim invalidima i ratnim udovicama.

Köln

Grad Köln centralni je grad za čitavi porajnski dio Njemački države te imade u Neumarktu jednu veliku tržnicu za prodaju na veliko, koja je sagrađena prije 30 godina troškom od cca 5,000.000 R. M. Ogromna je to jednokatna zgrada, koja je uređena u pogledu krovne konstrukcije na način, da se krovište dade otvoriti, da se tako odvodi nečisti zrak. Dvorana u kojoj se prodaje dakako da je ogromna, pa imade i boxova, ali se prodaja vrši i sa poda. Živežne namirnice nisu točno sređene prema vrstama. Dakako da obzirom na veliki promet, a možda i na mentalitet tamošnjeg pučanstva nije u tržnici osobiti red. Doprema živeža biva pogonskim načinom i to automobilima, konjskom pretpregom i ručnim kolicima. U doba sezone sam prostor tržnice je premalen, pa je tako zauzet prigodom poslovanja i sav veliki slobodni prostor, koji se nalazi uz tržnicu, a i veliki trg u neposrednoj blizini tržnice. Trgovanje počinje rano u jutro, gotovo u dva sata noću, a promet traje do 9 jutro, kad se velika količina robe

rasproda. Na tržište dolaze producenti, veletrgovci a i seljačke zadruge iz bliže i daljnje okolice grada Kölna.

Ostala detaljna prodaja živežnih namirnica vrši se u raznim dijelovima grada na otvorenim tržištima. Karakteristično je spomenuti da tržnih naprava sama gradska uprava ne postavlja, nego se za to brinu sami prodavači bilo oni producenti ili piljari. Dakako, da je za gradsku kasu u tom pogledu stvar povoljna, jer nema troškova za tržne naprave kao i za njihovu postavu, kao što je to kod nas slučaj.

Samo uređenje tržnog otsjeka je slično kao i u Berlinu. Nadzor vrše inspektori koji su činovnici tržne uprave. Dakako da i kemičari stručnjaci za živežne namirnice vrše nadzor nad njima i obavljaju kemijske analize u laboratoriju. Kazneno sudovanje u prestupima i to jednostavnima vrši gradska uprava popravnim re.erentima tržnog otsjeka ,a rasprave za veće krivice provode redoviti sudovi.

Na putu za Nürnberg zadržali smo se kroz kratko vrijeme u gradu M a i n z - u, gdje smo imali prilike vidjeti otvorena tržišta koja ne odaju baš sliku osobitoga reda i poretka, što je začudno. Živežne namirnice prodaju se sa poda iz dosta neurednih naprava i kojekakovih košara. Isto tako se prodju i ribe na trgu otvoreno izložene suncu i utjecaju sunčanih zraka i to tako izvržene da nastupa brzo kvarenje. Sam promet na tržištima nije velik, te se ograničuje na, izgleda, manji broj gradskog pučanstva koje se služi sa tržištima, jer imade i dosta lijepo uređenih lokala živežnim namirnicama u kojima se nabavlja potrebiti živež.

Nürnberg

U zadnjoj etapi našega putovanja po Njemačkoj valjalo nam je proučiti izim tržnih ustnova naročito pitanje uređenja mljekarstva u Nürnbergu, tom velikom industrijskom centru Bavarske.

Tržišta grada Nürnberga održaju se u glavnom na Hauptmarktu i na Obstmarktu, koji se nalaze na takozvanoj Sebaltskoj strani grada. Uredna su i na njima održaje se apsolutna čistoća i red na koji se uopće mnogo pazi. Inače se živežne namirnice prodaju i u lokalima, kojih imade veoma veliki broj u svim dijelovima grada, a koji stoje pod neprekidnom kontrolom organa tržnog otsjeka.

Organizacija tržnog odjela je poput one ostalih gradova Njemačke. Imadu nadzornike na tržištima, nad radnjama, a otsjeku su dodjeljeni i svi ostali potrebni stručnjaci za živežne namirnice. Uska je suradnja i s liječnicima i veterinarima. Sam grad imade naročitih mljekarskih stručnjaka, koji su svršili mljekarske škole, i koji nemaju druge dužnosti do li kontrole mlijeka u samom gradu, a i u neposrednoj okolici iz koje se mlijeko u grad dovozi.

Kemijski laboratorij nalazi se u sklopu tržne policije, imade dovoljan broj kemičara, koji ispituju kemijsko analitički sve živežne namirnice, kao i uopće sve predmete, koji služe općoj potrebi.

Međutim, da pređemo na glavni zadatak našega pregleda, a to je pitanje mljekarstva s osobitim obzirom na redovno snabdjevanje grada s dobrim i zdravim mlijekom i mlječnim produktima. Grad Nürnberg, u tom je pogledu jedan od prvih gradova Njemačke države, koji je shvatio svoju dužnost spram građana i koji je u zajednici s privatnom inicijativom ispravno i odlično riješio ovo zamašno i važno pitanje u aprovizaciji svoga građanstva.

Još prije, a i za vrijeme svjetskoga rata, pa sve do 1930, bile su prilike u mljekarskom pogledu u gradu Nürnbergu poput naših prilika danas, gdje seljaci u glavnom opskrbljuju građane mlijekom. Stanje na selima u bližoj i daljoj okolici grada Nürnberga bilo je veoma nepovoljno. Oko 78% gospodarstva koja su se tada bavila mljekarstvom i koja su mahom sastojala od malih mljekara producenata, koji nisu pravo znali ni za higijenu staje ni za ispravno baratanje, bilo je desolantno. Mlijeko dakako slabo i nečisto, transport mlijeka željeznicom također neuređen, kante za dopremu mlijeka nečiste, znale su po satima ležati na stanicama izvržene utjecajima i toplini. U samom gradu mlijekom se trgovalo po ulicama na otvorenim prostorima, bez reda i po svakom vremenu. Prodaju mlijeka vršili su samo maloprodavači, koji niti su imali školske spreme, ni naobrazbe u pogledu mlječnih pitanja, a ni novaca da svoje radnje urede na higijenski način. Daljnja etapa razvoja tih prilika bila je, da su uz selske producente uslijed nastale potrebe počeli mlijeko nabavljati i trgovci, ljudi, koji su imali ipak veću stručnu spremu a i trgovačko znanje, pa se tako mislilo urediti pitanje putem velemljekara, tj. veletrgovaca mlijekom. Nu međutim ni to nije zadovoljavalo. Pokročilo se dalje. Sada dolazi na red općina grada Nürnberga, koja putem svoga gradskog vijeća zaključuje urediti pitanje dobave i prometa mlijeka. U prvom redu zamoljena je državna uprava da i ona sa svoje strane učini sve kako bi se ovo pitanje počelo konačno i definitivno ispravno rješavati. Državna vlast uvidjevši opravdanost, uređuje mljekarske škole, podjeljuje stipendije za te škole, ai z tih škola izlaze naobraženi stručni učitelji koje državna vlast šalje u sela, narodu, da bi ga oni poučili u svim potrebnim pitanjima u pogledu znanstvene i praktične, a naročito higijenske obrade mlijeka i mlječnih proizvoda. Tako se stvara realna podloga u pogledu mlječnog pitanja, pa se narod poučaje u svem i svačem, što je u vezi s time i sva nastojanja idu onamo, da se ovo pitanje mljekarstva konačno uredi na zadovoljstvo i samih producenata, kao i potrošača-građana. Međutim nadošli svjetski rat bio je ipak zapravo onaj faktor koji je općinu grada Nürnberga prisilio, da i sama uzme aktivnog učešća u rje-

šavanju mljekarskog pitanja, koliko se ono tiče ispravne opskrbe grada i njegovih građana zdravim mlijekom.

I tako je konačno došlo do jedino ispravnog rješenja ovoga za svaki grad teškog, a možemo mirne duše reći i životnog problema, pa su nadležni faktori počeli rješavati ovo pitanje na ovaj način:

Pitanje opskrbe građana zdravim i dobrim mlijekom u dovoljnoj količini mogu ispravno rješavati zajednički ove tri grupe:

a) proizvađači, koji dobavljaju mlijeko,

b) trgovci i zadruge, koji od prvih mlijeko primaju i dalje raspačavaju, i

c) potrošači, koji mlijeko kupuju.

Svaka od ovih grupa ima i svoje zasebne interese:

a) proizvađačima je glavno, da što bolje unovče svoje produkte,

b) trgovci zadruge koji mlijeko kupuju, prerađuju i prodaju — nastoje postići što bolju zaradu,

c) potrošači pak imadu interes dobivati što bolji kvalitet mlijeka i mlječnih proizvoda a uz što jeftinije cijene.

Prirodno je, da će se proizvađači uzadružiti glede što boljih prodajnih cijena, trgovci i zadruge, glede što boljih nabavnih i prodajnih uvjeta, a potrošači?... Oni nemaju sami mogućnosti obrane. Njih mora da obrani gradska uprava, odnosno državna vlast. Dakle ta tri faktora moraju zajednički poraditi, da se uredi pitanje dobre i obilne opskrbe građana mlijekom.

To su bile u glavnom idejne smjernice, kojima je grad Nürnberg, ispravno shvativši svoju dužnost, nastojao rješavati to pitanje, pa je stao na čelo akcije zajedno sa gradovima Fürth i Regensburgom i osnovao zajednicu »Die Bayerische Milchversorgung G. M. B. H.«. Sjedište je poduzeća grad Nürnberg. Gradske općine su dionici sa 60% (Sam grad Nürnberg sa 45%) udjela, grupe poljoprivrednika-proizvađača sa 25% i konačno grupe trgovaca sa 15% udjela.

Ova zadruga ima jedno velemljekarstvo u Nürnbergu, koje je preuzela od gradske općine, koja je zgradu i uređaj podigla 1915 za vrijeme rata; oko 5 područnih strojno uređenih mljekara u nekim podaljim većim mjestima i preko 20 uzakupljenih manjih mljekara. Zadruga imade po svim gradovima i većim mjestima svoje prodavaonice a tako i u samom gradu Nürnbergu imade oko 500 prodavaonica i oko 60 veoma ukusnih paviljona (Milchhalle) u kojima se prodaje mlijeko i mlječni produkti zadruge.

I samo takovim zajedničkim radom moglo se izvršiti ono, što je bila namisao inicijatora i poznatog stručnjaka na tom polju stručnog instruktora Bavarske Adama Pickl-a, da se pomogne producentu i prodavaču, a najviše potrošačima.

Kruna ovog organizatornog rada jest podignuće nove velemljekare, ove zadruge u Nürnbergu, koja je izgrađena 1930 godine na velikom i podesnom zemljištu blizu samoga grada na sjecištu Dürrenhofstrasse i Kressengartenstrasse, a u dolini rijeke Peignitz.

To je ogromno moderno uređeno poduzeće, velikih dimenzija, sa svojim vlastitim željezničkim velikim kolosjekom, kojim se odvija promet. Zgrade su samoga poduzeća preko 260 m duljine, a sama glavna zgrada velemljekare izgrađena je na četiri kata sa dva međusprata. Prostorije mljekare (halle) dužine su 108 m i 25 m širine. Sam uređaj je najmoderniji. Svi mogući strojevi omogućuju brzi i potpuno higijenski način rada. Imade strojevnih naprava za dizanje i automatski transport mlječnih kanta od prostorije u koje se kante dopremaju, pa do prostorija u kojima se nalaze bazeni za mlijeko. Kante se ispražnjuju i budu transporterom dalje otpremane u prostorije za pranje, gdje su smješteni najmoderniji strojevi za čišćenje.

Mlijeko dolazi u predgrijaonice, gdje se ugrijava na 35° C da se zatim na centrifugalnim strojevima čisti; dolazi u aparate za pasteriziranje i tamo se ugrijava na 63—65° C. Prolazi zatim aparature za postepeno hlađenje i konačno se sprema u doljnja spremišta gdje su aparature za punjenje boca itd. Mogućnost je da se u 1 sat na taj način obradi oko 18.000 litara mlijeka.

Moderna prerađivaonica maslaca imade dakako sve moderne naprave i strojeve za jednolično vaganje i omatanje robe za prodaju. Nigdje se ne dotiče čovječja ruka produkta na što se polaže naročita važnost. U odjelu za sirarstvo, gdje se izrađuju razni sirovi je veliki promet. Imadu i produkciju jogurta i kefir-mlijeka, po najnovijim metodama.

Poduzeće imade krasne kemijske laboratorije snabdjevene najmodernijim aparaturama za kemijsko istraživanje u kojima radi mnogo kemičara i pomoćnih organa. Dnevno se istražuje nekoliko tisuća uzoraka.

Naročito je kolosalna dvorana u kojoj se sprema mlijeko. Snabdjevena je sa bazenima iz aluminija, koji imadu obujam od cca 60.000 litara. U blizini nalazi se odio za pranje flaša sa strojnim uređajem, koji je u stanju u 1 satu potpuno sigurno higijenski oprati oko 18.500 boca. Boce dolaze dalje automatskim transporterom u odio za punjenje mlijekom gdje nalazimo strojeve, koji nakon punjenja boca hermetskim zaporima automatski začepe. Boce dolaze zatim u transportne sanduke, i dalje se otpremaju u veliku dvoranu za otpremu, koja je preko 70 m duga i 8 m široka, a odavle na transportna kola, koja se nalaze spremna na vanjskim rampama, koje imadu duljinu od 80 m, širinu od preko 4 m, a providena su natkrovljem od preko 6 m širine.

Poduzeće imade dakako sve svoje vlastite potrebne zanatske radionice, velike i mnogobrojne garaže za smještaj vlastitih automobila, pod-

zemne tankove za benzin i uopće sve što je potrebno za odvijanje ovako velikog poduzeća.

Konačno valja još spomenuti i ovo:

Opisanim načinom rada u provođenju organizacije prometa mlijekom postiglo se slijedeće:

1. potrošač dobiva ljeti i zimi čisto i nepatvoreno mlijeko, jednake vrijednote, nepokvarljivo, mlijeko koje nema patogenih bakterija, dakle živežnu namirnicu, koja je pod velikom neposrednom kontrolom i samoga poduzeća i organa vlasti, koji također vrše kontrolu.

2. maloprodavač dobiva sigurnu egzistenciju, jer je određena minimalna količina mlijeka, koju mora prodati — prodavaonice su rajonirane. Nema nikakovih gubitaka uslijed pokvarenog mlijeka, a siguran je da dobiva dobro i zdravo kvalitetno mlijeko. I nad njim se vrši stroga kontrola u **svakom pogledu.**

3. proizvađač imade sigurno tržište i sigurnu naplatu za svoj produkt. On imade dakako i utjecaja na cijene, a izim toga i veliku korist od propagande za potrošak mlijeka, za koju on lično nema izdataka.

Kako se ova propaganda vrši vidimo najbolje odatle, što je gradska općina u svim gotovo školama, koje spadaju pod njezinu kompetenciju uredila prostorije u kojima djeca dobivaju uz minimalnu naplatu — siromašna dakako badava — za doručak mlijeko, pa se tako u osnovnim i srednjim školama djeci godišnje razdijeli preko 1,000.000 flašica mlijeka, svaka od $^1/_5$ litre sadržine. Nu ne samo to i u tvornice šalje se mlijeko za radnike. Tako se u preko nekih 40 industrijskih poduzeća samo u gradu Nürnbergu šalje i potroši preko 980.000 flaša sadržine od pola litre. Dakako, da se i ovo mlijeko daje uz minimalnu naplatu bez naročitog dobitka. Izim toga uređeno je veoma mnogo vanredno ukusnih paviljona, po parkovima itd. gdje se dobivaju ne samo mlijeko nego i mlječni proizvodi odlične kvalitete uz minimalne cijene.

Po svemu vidimo da i vlasti igraju vanredno važnu ulogu jer one treba da uoče svu veliku važnost pitanja opskrbe svojih građana zdravom hranom — dobrim kvalitetnim mlijekom i mlječnim proizvodima, što u ispravnoj ishrani čovjeka igra jednu od najvažnijih uloga.

Da je kako smo napred naročito istakli pitanje opskrbe građana mlijekom u njemačkim gradovima a naročito u gradu Nürnbergu uzorno uređeno, vidimo i iz priznanja, koje je pred nama baš o gradu Nürnbergu dao jedan od priznatih švicarskih stručnjaka prof. Züriškog univerziteta dr. Herman Mohler, šef kemičkog laboratorija grada Züricha, koji je u pogledu mljekarskog pitanja jedan od najuzornije uređenih gradova Švicarske, koji ćemo niže prikazati.

4. Švicarska

Zürich

Grad Zürich nema zatvorenih tržnica. Kako u gradu nema većih raspoloživih površina za održanje tržišta — to su tržišta smještena i u uređenim parkovima i ulicama. Tržišta obavljaju se u glavnom utorak i petak, a po potrebi i u četvrtak, a smještena su u jednoj od glavnih ulica Züricha u Bahnhofstrasse i njenim pokrajnim ulicama, zatim na Rathauskeju i na Brücklijevom trgu (Trg poput našeg Zrinjevca). Trgovanje obavlja se od $7^1/_2$ do 11 sati i veoma se strogo pazi na to, da nijedan od prodavača ne dođe iza početka trgovanja, kao i to, da se nakon svršenog trgovanja smjesta sa tržišta otstrani. U tome je prodavač grada Züricha doista uzoran i veoma rijetko se dešava, da se mora intervenirati sa strane organa tržne uprave. Tako smo vidjeli da je u 11 sati, kad je tržište prestalo, sve ubrzano spremalo svoje stvari. Nadošli organi gradske općine proveli su čišćenje, koje je dovršeno u najkraće vrijeme, tako da se oko $^1/_2$12 uopće nije moglo opaziti, da se na ulicama i u parkovima obavlja prodaja živežnih namirnica. Prodaja živežnih namirnica na veliko vrši se na spomenute dane u Austellungsgasse i ostalim pokrajnim ulicama. Prodaja vrši se sa automobila, kola, sanduka a i sa zemlje, gdje je roba smještena na juta krpe. Unatoč toga održaje se red, jer su prodavači disciplinirani. Roba nije sortirana po vrstama, ali zato po kvalitetama i to naročito kod voća na što se osobito pazi.

Tržni otsjek stoji pod upravom jednog pravnog referenta, gradske općine i imade svoj vlastiti kemijski laboratorij takozvani »Lebensmittel-laboratorium der Stadt Zürich« u Austellungsstrasse broj 80.

Kontrolu nad kvalitetom živeža, nad preradom i prodajom kako na trgovima tako i u radnjama koje prodaju živežne namirnice vrše takozvani »Lebensmittel-inspektori«, koji imadu dodijeljene i mjesne eksperte. Oni oduzimlju i uzorke, kojih se kemijsko-analitička pretraga vrši u spomenutom gradskom kemijskom laboratoriju.

Potrebno je naglasiti, da je kontrola svih živežarskih radnja u gradu Zürichu uzorno uređena. Mljekarske radnje su koncesionirane i providene takozvanim kontrolnim kartama za same lokale a isto tako imadu i razvažači mlijeka — prodavači koji po gradu razvoze mlijeko i legitimacije radi lakše i svrsishodnije kontrole. Na isti način uređena je i prodaja kruha i peciva. Svaka pekarska radnja dobiva svoju kontrolnu kartu za sebe kao i za svoje raznašače. To je vanredno dobra organizatorna mjera, jer je tako veoma lahko ustanoviti porijetlo živežne namirnice, kao i identitet odnosnog prodavača. Kazneno sudovanje vrši se za bagatelne stvari kod same Tržne policije grada Züricha, dok sve ostale prestupe rješavaju redovni sudovi, što nailazi na poteškoće. Sama gradska uprava

u zadnje vrijeme nastoji urediti to pitanje s državnom vlasti na način, kao što je kod nas uređeno da gotovo svu kompetenciju u kaznenom upravnom sudovanju imadu upravne vlasti, čiji je postupak ipak brži a konačno i svrsihodniji.

Gradska općina grada Züricha pridaje tržnoj kontroli veoma veliku važnost i ne žali novčanih žrtava, da bi se ova kontrola što više usavršavala, pa je tako tržni odjel grada Züricha u svakogodišnjem budžetu veoma dobro dotiran. Uredi nalaze se u zasebnoj zgradi gdje je uređen i kemijski laboratorij. Sve prostorije su vanredno velike i svijetle. Laboratorij sam snabdjeven je najraznovrsnijom aparaturom itd. Unatoč tome, što je već gotovo potpuno uređen, takorekuć kompletan, ipak imade sam laboratorij godišnju dotaciju od 25.000 Šv. fr. za nabavu novih aparata, knjiga itd. Laboratorij izim toga što vrši istraživanje živežnih namirnica, i svih predmeta opće upotrebe vrši i razna naučna istraživanja, tako da imade i mnogo radova toga laboratorija publiciranih u raznim naučnim časopisima. U laboratoriju dopušteno je i studentima Züriškog univerziteta vršenje prakse i spremanje za svoje disertacije. Gledom na ispitivanje bojnih otrova, kemijski laboratorij grada Züricha imade jedno zasebno odjeljenje, jer je ta ustanova ujedno i centralni laboratorij za ispitivanje bojnih otrova za čitavu državu Švicarsku. U zgradi imade i gasna komora itd. U laboratoriju rade samo kemičari, stručnjaci za živežne namirnice, koji vrše i sva fizikalno-kemijska i bakteriološka istraživanja.

Promet mlijekom uređen je u gradu Zürichu na način da pojedine mljekarske produktivne zadruge šalju mlijeko u centralne zadruge u gradu Zürichu i to iz okolice, koja je najviše 30—50 km udaljena od grada. Gradska je uprava donijela pravilnik prema komu nitko ne može u gradu Zürichu vršiti prodaju mlijeka, koji nema za to naročito obrtnu dozvolu za vršenje rada, što je i potpuno ispravno. Kod nas se žalibože još uvijek nalazi da se mlijeko i mliječni proizvodi prodaju u raznovrstnim lokalima, dapače i u trafikama. Da bi mogli vidjeti organizaciju rada i prometa mlijekom pregledali smo jednu od najvećih mljekarskih radnja »Verbandsmolkerei«, koja je osnovana na zadružnom temelju, a koje poduzeće imade 80 takovih zadruga. I isto tako »Volksgenossenschaftmolkerei«. Promet mlijeka u potonjoj mljekarskoj zadruzi iznosi dnevno oko 60.000 litara. Mlijeko se iz ove mljekare dostavlja u prodavaonice u naravnom stanju, te nije pasterizirano, jer Švicarska nema propisa o pasterizaciji mlijeka. Nastojanja Švicaraca idu samo onamo, da se mlijeko uživa onako, kako je od prirode, ali se dakako posvećuje sva pažnja mjestu gdje se mlijeko producira. Staje pojedinih proizvađača kao i stanice za sabiranje mlijeka pojedinih zadruga za transport u gradove pod neobično su strogom kontrolom stručnjaka i državnih i samoupravnih vlasti. U tom poslu rade

sjedinjeno direkcije za zdravstvo i narodno gospodarstvo, kantonski kemičari i veterinari, te kantonski nadzornici živežnih namirnica. Njima uporedo vrše iste dužnosti i gradske ustanove, tržni kontrolori, gradski kemičari, gradski veterinari itd. Nu ne samo to nego i privatna inicijativa tj. zadruge imaju svoje vlastite inspektore, koji vanredno djeluju i imadu proširen djelokrug u samom mjestu produkcije mlijeka kod seljaka, kojemu daju svu potrebitu pouku u svim pitanjima mljekarstva i higijene blaga i staje. Dapače ove zadruge imadu i svoje zasebne pravilnike, koji sadržaju i kaznene sankcije za članove, pa tako i same zadruge kažnjavaju člana, koji se ne drži pravila zadruge, a naročito, koji ne posvećuje dovoljnu pažnju higijeni svoje staje, svoga blaga, a i sebe samoga. Dakako da je tako moguće i imati vidnoga uspjeha i prema tome pružati potrošaču najbolje mlijeko u onom stanju kako ga priroda daje. Sama mljekara spomenute zadruge uređena je u Austellungsstrasse u Zürichu, te je velikih dimenzija. Snabdjevena je svim modernim napravama i strojevima za dopremu, manipulaciju i transport mlijekom. Uređena je po sistemu nürnberške velemljekare. Promet ove velemljekare je vanredno velik, a produkti, maslac i sirevi, odlični. Vrijedno je spomenuti, da i univerzitet (Visoko-tehnička škola) u Zürichu imade uz ovu velemljekaru uređen tehnički institut za mlijeko, u kojemu đaci, budući stručnjaci za živežne namirnice, vrše svoj praktični rad, te imaju prilike da u svim protorijama ove spomenute velemljekare vrše i praktične vježbe.

Vidimo dakle, da i u Švicarskoj rade skladno državne odnosno samoupravne vlasti, sa privatnom inicijativom, jer samo tako je moguće doći u radu do vidnog uspjeha.

5. Zaključak.

Na koncu ovog prikaza možemo u glavnom konstatirati slijedeće:

Nikako se ne može dovoljno podvući potreba, da gradska uprava posveti svu pažnju svojoj tržnoj politici, jer je ona jedna od najvažnijih dužnosti svake gradske uprave. Ne treba žaliti ni novčanih žrtava za moderno uređenje nadzora nad živežnim namirnicama, jer to odbacuje u zdravlju građana velike kamate.

Grad Zagreb sa svojim tržnim ustanovama nije među najzadnjima. On je nastojao i prije, a i sada nastoji, da se sve tržne ustanove urede po najmodernijim principima. Bit će ipak potrebno da poučeni vanjskim iskustvima donesemo još novijih organizatornih mjera i da u narednim godinama nastojimo što više posvetiti pažnju higijeni trga i ispravnom načinu snabdjevanja građana grada Zagreba zdravim živežnim namirnicama.

U pogledu mljekarskog problema na području grada Zagreba moramo nažalost kontatovati, da je stanje veoma nepovoljno. Jednako onome kako je to bilo u gradu Nürnbergu.

Odmah je potrebno istaknuti da Općina grada Zagreba ne može sama rješavati ovo pitanje i da su potpuno neopravdani svi prigovori, koji se u javnosti iznašaju protiv gradske uprave u pogledu mljekarskog pitanja. Mi se pouzdano nadamo, da će se u novoj situaciji za područje Hrvatske banovine propisati mljekarski zakon, koji će urediti sva sporna pitanja. Prethoditi tome moralo bi otvaranje mljekarskih škola, u kojima bi se izobražavali stručni učitelji, koji bi obilazili sela sa svrhom da našega seljaka poduče u svim pitanjima u produkciji mlijeka. Tako bi i sam seljak dignuo svoj nivo u pogledu znanja i vršenja svih higijenskih mjera, koje su potrebne za ispravno rukovanje mlijekom i njegovom preradbom. Uporedo time trebala bi i privatna inicijativa — seljačke zadruge, da se organizuju. Treba stvoriti što veći broj sposobnih zadruga, koje bi onda udružene u centralnu mljekarsku zadrugu vršile sve one poslove i radove, koji su potrebni da se ovo pitanje konačno uredi.

Kada budu svi ovi preduvjeti ispunjeni, moći će se pomišljati i na to, da Općina grada Zagreba uzme aktivnog učešća u rješavanju toga pitanja, da se stvori mogućnost izgradnje jedne centralne velemljekare za područje grada Zagreba, koja bi građane grada snabdjevala zdravim mlijekom i kvalitetnim njegovim produktima.

Zajedničkim i sporazumnim radom te naporima gradske općine grada Zagreba i »Gospodarske sloge«, a uz pripomoć Banovine Hrvatske riješit će se svi ovi problemi, a koristi od toga imat će i naš seljak proizvađač i građanin potrošač. Ispravno i ovako shvaćanje komunalne politike koristit će i ostalim gradovima naše domovine Hrvatske čije su oči uprte u metropolu svih Hrvata naš lijepi bijeli Zagreb grad.

Ivan Ulčnik:

ZAGREBAČKI ZBOR

Običajnom svečanošću otvoren je 26 kolovoza 32. međunarodni opći sajam uzoraka na Zagrebačkom Zboru. Sajam otvorio je zborski pretsjednik i generalni direktor Gradske štedionice g. Rudolf Erber u prisustvu zastupnika vlasti i društava.

Otvorenje jesenjeg sajma palo je upravo na dan kada se je cijeli Hrvatski Narod, a snjime i njegova prijestolnica Zagreb, nalazio u svečanom raspoloženju. 26 kolovoz 1939 historijski je dan za Hrvate, jer su toga dana

Plakat 32 međunarodnog općeg sajma uzoraka Zagrebačkog Zbora

ostvarene davne i opravdane njegove želje, da u iskrenom sporazumu s braćom Srbima započne novi zajednički život u jedinstvenoj narodnoj državi, a opet da su se kod toga ispunile velike riječi našeg pjesnika Harambašića: »**Nek bude svakom svoje, Hrvatska Hrvatom!**«

Ovo svečano raspoloženje odjeknulo je kod otvaranja Zbora, što smo čuli iz riječi pretsjednika Erbera: »Neobično smo sretni, što današnja naša svečanost otvorenja pada na tako sretan i dugo žudnjom očekivani dan, kada je postignut bratski sporazum između Hrvatskog i Srpskog Naroda!«

Jesenji sajam iznenadio nas je sa dvjema novostima.

Odmah kod ulaza namjestila je Nizozemska tvrtka »Philips« televizijske aparate, montirane u dva naročito zato izgrađena vagona. U jednoj zborskoj dvorani vidile su se u Zagrebu na dan otvorenja Zbora prvi puta televizijske slike. Moramo priznati da nas je uspjeh ove novosti iznenadio, obzirom na potpuno uspjelo prikazivanje. Svakako je televizija jedna značajna novost u struci bezžičnog prenosa. Zagrepčani dočekivali su tu novost sa nepovjerenjem, sjećajući se početka ton-filma, koji je sa dosta primitivnosti i nepovjerenja uvađan prije svojih desetak godina. Ipak je ton-film pobijedio, pa nam se nekadanji nijemi film čini kao daleka prošlost, koje se danas jedva sjećamo.

Obzirom što će danas, sutra sabirače zagrebačke prošlosti zanimati, što je prvi puta davano na televizijskoj emisiji u Zagrebu, to priopćujemo izvedeni program. Za novinare i kritičare televizijska stanica dala je pokusnu predtavu na 25 kolovoza. Pjevala je Doroteja Platzer »Život je lijep« od Franka. Iza toga pjevao je član naše opere Nikola Bogdan »Peharček moj« od Gj. Prejca.

Na dan otvorenja Zbora 26 kolovoza dana je predstava za uzvanike sa ovim programom. Najprije nastupila je naša dramska umjetnica Ančica Kernic, (prava Zagrebčanka), te nam je odeklamirala dvije Domjanićeve kajkavske pjesme »Noć« i »Zemlja«. Tenor Andrija Konc otpjevao je jednu pjesmu. Tino Muser zabavio nas je sa svojom točkom na guslama. Konačno je naša operetna diva Ruža Cvetičanin otpjevala dvije operetne arije. Kako su slike bile odlične, a naši umjetnici su također k tome svoj dio doprinjeli, to naravno zasluženi pljesak nije izostao.

Druga novost Zbora jest izložba kraljevine Holandije, koja je priređena u jednom zborskom paviljonu. Na tom paviljonu vije se holandijski državni barjak, istih boja kao što je i naš hrvatski. Na barjaku još visi narančasta vrpca koja pretstavlja holandijsku narodnu boju. Tumačem u holandijskom paviljonu bio je naš zemljak Ante Jerić tajnik Jugoslav.-holandijske komore u Beogradu. U holandijskom paviljonu raspoređeni su izložci vrlo ukusno, te sve zajedno vrlo otmjeno djeluje. Odmah na ulazu podražuje nas ugodan vonj duhana izloženog u cijelom isušenom lišću, kolonialni produkt. Nešto podalje izložena je produkcija pamuka od njegovog rasta do potpune izradbe. U kutu namješten je kip indijsko-javanskog kralja iz istočnih hramova na Javi. Na zidu visi ogromna slika, prikazujući božanski ples urođeničkih djevojaka. Ta je slika bila navodno izložena godine 1931 na Kolonijalnoj izložbi u Parizu. Izloženi su i ostali produkti holandijskih bogatih kolonija. Istočne Indije, koje se u glavnom sastoje iz otoka: Java, Sumatra, Borneo, Celebes i dio Nove Gvineje. Zapadna Indija sastoji se iz otoka: Suriman, Caracao i još nekih manjih otoka. Tu se nalazi vitrina sa filigramskim umjetninama iz srebra sa otoka

Sumatre. Naravno te se umjetnine ne prodaju već su samo na ures izložbenom prostoru. Isto tako i drevna plastika sa otoka Bali, te bakreni tučeni radovi raznih oblika sa Sumatre. Među ostalim proizvodima Holandije izložen je krumpir vanredne kakvoće, koja vrst je uvedena i po našoj Dalmaciji, gdje izvrsno uspjeva.

Izloženi su grafikoni o radovima isušenja vodenih i močvarnih površina. Holandezi zanimaju se za isušenje močvarnih područja u svim krajevima svijeta. Tako se zanimaju za isušenje našeg Lonjskog polja. (Obzirom što je riješeno hrvatsko pitanje, valjda će i pitanje Lonjskog polja doživiti svoje riješenje — isušenja. Na tom se već radi od godine 1867. Opaska pisca).

Holandezi su vanredni stručnjaci u isušivanju. Ovom radu se je nizozemski narod posvetio po nuždi, jer se više od jedne trećine Holandije nalazi niže od razine morske površine. Marljivi i ustrajni Holandezi otimali su komad po komad zemlje morskim valovima i priveli ju poljoprivrednoj kulturi. Posao isušivanja tamo je gotovo 800 godina star.

Paviljoni ostalih država izložili su običajne uzorke.

Njemački paviljon u glavnom izlaže tiskarstvo, knjižarstvo, sukno i porculan (Maisen).

Talijanski paviljon gotovo je prenapunjen izložcima sve vrsti produkcije. Zato se tu pokazuje veliki interes kupaca.

Francuski paviljon se trsi da svojom vanjskom finom i otmjenom formom izložaka predobije kupca za izložbenu robu svih vrsti. Osobito nam pada u oči francuski književni rad kojeg je stručno aranžirao g. Pavao Breyer, vlasnik poznate zagrebačke knjižare Breyer.

Veliki zborski paviljon donaša nam kao uvijek izložbe naših producenata, naročito iz Zagreba. Osobito se ističe obilan broj stolarskih produkata pokućstva. Najveći interes pobuđuje spavaća soba u stilu Ljudevita XVI, izrađeno u strojevnoj stolariji Vinka Belle-a iz Zagreba (Kaptol 19). Isto tako i blagovaonica u engleskom stilu, izrađena u stolariji Rudolfa Zlobića (Svačićev trg 16). Manufaktura, čilimi, vinarstvo i sve ostale privredne struke obilno su zastupane.

Moramo istaknuti i tu novu činjenicu da je rasporedba izložene robe provedena na novi način koji je mnogo ukusniji i pregledniji, što svakako daje lijep utisak, pa se time pobuđuje i veći interes za kupnju. Ovaj napredak je svakako višegodišnje nastojanje zborske uprave da izlagače odgoji i uvjeri, kako je potrebna lijepa jedinstvena i jednostavna dekoracija. Posve naravno da se takovim radom od godine do godine polučuje sve ljepša slika i preglednost izložene robe.

Ovogodišnja jesenja izložba Zagrebačkog zbora uspjela je iznad svakog očekivanja, uzev u obzir prilike, u kojima je priređena. Prema

zborskim službenim podacima izložbu je posjetilo 105.000 posjetnika i to oko 90.000 iz Zagreba i okolice, a 15.000 izvan Zagreba i inozemstva.

Ukupno je izlagalo 996 izlagača prema 653 u prošloj godini. Od ovog povišenja za 343 odpada 305 na njemačke nakladne kuće, koje su s cca 800 stručnih časopisa ispunile njemački paviljon, ali i ako se višak smanji za 305, još uvijek je broj izlagača za 38 veći od prošle godine. Od izlagača bilo je iz Banovine Hrvatske 270, iz ostalih krajeva naše zemlje 40, ukupno iz Jugoslavije 310. Inozemnih izlagača bilo je 686 ili odbiv 305 naklada još uvijek 381.

Ovi podaci nam najbolje predočuju uspjeh i napredak našeg Zbora, što nas Zagrebčane veoma veseli.

Moramo istaknuti, da je veliki posao zborske priredbe djelo Uprave kojoj neprekidno već 12 godina na čelu stoji njen predsjednik g. Rudolf Erber. Ipak glavnu težinu cijele zborske organizacije snaša zborski ravnatelj g. Lujo Šafranek-Kavić, koji baš ove godine navršuje 15 godina, što se nalazi u upravi Zbora. G. Šafranek-Kavić potiče od stare zagrebačke obitelji. Kao pravi Zagrebčanin nastoji da naš Zbor bude što uspjelije žarište hrvatske privrede. Time naravno napreduju i interesi Zagreba, koji treba da budu glavno središte naše privrede.

Nastojanje g. Šafraneka potpuno uspjeva, pa mu prigodom njegove 15-godišnjice srdačno čestitamo i želimo, da ga još dugo godina vidimo na njegovom sadanjem mjestu.

Zagrebački Zbor ove godine navršuje trideset godina svog opstanka. Za cijelo to vrijeme je svojim izložbama mnogo doprinjeo unapređenju naše privrede naročito poslije rata. Uz najbolju volju rad i napredak Zbor se je morao baš posljednjih 20 godina da se bori sa svim mogućim poteškoćama. Kao što je Zagreb sa nadležne strane bio svagdje zapostavljen, to je ovu istu nepravdu osjećao i Zagrebački Zbor, a preko njega i sva naša hrvatska privreda. Nećemo dublje ulaziti u te nelijepe momente. To je prošlo. Rađe gledajmo u susret sretnijoj budućnosti!

Hrvatski narod je u prošlosti uz tešku borbu ipak našao toliko pobude, uzdajuć se u sebe, da je za svoju privredu učinio više, nego drugi uz svu protekcionističku pomoć. Jasno je, da će sada, kada će Hrvatski Narod krojiti sam svoju sudbinu još i snažnije moći kročiti uspjehu na svim poljima rada i napretka, a naročito u privredi. Bez sumnje da će tu sretnu budućnost, koji svi toliko željno očekujemo dijeliti i Zagrebački Zbor. Na pragu četvrtog desetlijeća Zagrebački Zbor će pokazati svoju snagu za unapređenje naše privrede. Za postignuće tog plemenitog cilja Zagrebački Zbor ne traži drugo, već da ga svi činbenici svojski podupru.

Što god ćemo učiniti zagrebačkom Zboru, učiniti ćemo sebi!!!

† Dr. Marko Eisenhuth

Neumoljiva smrt pokosila je i opet jednog čestitog čovjeka, kremen-poštenjaka, Dr Marka Eisenhutha, tajnika apelacionog suda u Zagrebu.

Pokojni Dr Marko Eisenhuth rođen je u Zagrebu 23. X. 1882. iz poznate stare zagrebačke obitelji Eisenhutha. Sve škole polazio je u rodnome gradu, gdje je svršio i pravne nauke i na zagrebačkom je sveučilištu promoviran na čast doktora pravnih znanosti.

Posvetivši se sudačkoj struci, dugi niz godina vršio je dužnosti suca kod Kotarskog suda u Zagrebu, a od 1922 god. bio je tajnikom Apelacionog suda sve do svoje prerane smrti.

Dr Marko Eisenhuth bio je čovjek, prijatelj, građanin, koji je sav svoj privatni život posvetio svome narodu. Član je bio i dugogodišnji odbornik našega društva i revni suradnik naše revije, agilan, uvijek je znao svojim znanjem doprinjeti mnogo kod rješavanja raznih problema naše komunalne politike. Miran i staložen bio je koristan kulturni radnik.

Nu ne samo kod nas, pokojni Dr Marko Eisenhuth bio je od god. 1919 do svoje smrti tajnikom i blagajnikom »Društva za uređenje Plitvičkih jezcra«.

Nesumnjivo je svojim radom na promicanju turizma zadužio onaj predivni kraj i naš čitavi narod.

I kada je nesmiljena sudbina odlučila, da ga otme tako naglo iz naše sredine, mi ćemo mu biti harni za sve što je u životu uradio za procvat naše mile domovine Hrvatske i za svoj rodni grad Zagreb. Neka mu je vječna spomen i slava!

ŠETNJE GRADOM DOKONOG PURGERA

492. Povod najnovijeg žalosnog slučaja gdje je medvjed u Zoološkoj bašći jednom djetetu, koje je u zajednici za saučenicima a pod vodstvom i nadzorom učitelja posjetilo Vrt, pojeo ruku, sjećamo se toli praktične uredbe koja je uvedena u zoološkim vrtovima inozemstva, a sastoji se u jednoj jakoj motki, štangi ili oniskoj željeznoj ogradi koja teče i s p r e d svih kaveza s divljim zvjeradima, a onemogućuje svakome da se na više nego 1 metar približi samome kavezu. Ta bi štanga, košto je na pr. u Kölnu slučaj, mogla biti ili na željeznim konzolnim drščima, ili košto je drugdje, postavljena sasma posebice, čineći sa samom gajbom jednu oko metar široku, paralelnu stazicu u koju naravski osim samog čuvara životinja, nitko ući ne smije, a bude li podosta gusta, i ne može. Buduć da nitko nema ruku du'ju od 1 m, to je praktički isključeno da bi ma tkogod dotakao štange samog kaveza. Napadnim, posvuda pa i na samom ulazu istaknutim natpisima upozoreni su posjetitelji bašće, da je n a j s t r o ž i j e zabranjeno svako diranje i hranjenje ne samo životinja, već i samih sastojnih dijelova g a j b e u užem smislu, a dopušteno samo naslanjanje i diranje tzv. z a š t i t n e o g r a d e t e k u ć e i s p r e d g a j b e. Tako je svaka nesreća apsolutno isključena. O samim izgovorima dotičnog nastavničkog lica u čijoj se nazočnosti ta velika nesreća dogodila, radije ne ćemo da diskutiramo. Činjenice su napokon činjenice.

493. Produženjem kazališne sezone u samo ljeto (kod nas jedan specijalitet posebno naš, što se vidi po mogućnosti brojnih gostovanja istaknutih inozemnih umjetnika, kao dokaz da su tada kod kuće već slobodni) dolazimo uvijek ponovno do u ovim redcima već tretiranog pitanja, zašto je kazališna Uprava nakon toliko decenija, odjednom izdala famoznu zabranu šetnje i zračenje općinstva za međučinova na onom, baš navlaš u tu svrhu sagrađenom balkonu? Izgovor sa bacanjem čikova na one što dolje stoje, neozbiljan je, gdje se i onako zna, da je pušenje u zgradi, k čemu se može natpisima istaknuti kao ubrojeno i mjesto na velikom balkonu, — posve zabranjeno. Tiranija s tim zabaglamanjem velikog balkona i gušenjem ljudi u sparnom fojeru, je jedan mirno se može reći s k a n d a l, jer je to prava riječ.

494. Opravdana je tužba na popuštanje gradjevne djelatnosti od koje neposredno ili posredno, mirno se može reći, živi 80% našeg žiteljstva, i čija se nedavna kriza, koja kanda izgleda dolazi ponovno i akoprem u nešto blažoj formi, — već osjeća na svim poljima privredne djelatnosti. Pa ipak sudeć po svemu, ta labavost osjeća se i najviše djeluje u prvom redu kod tzv. »legalne« gradnje, a mnogo manje kod »divlje«. Jer kad je činjenicom, da od današnjih po prilici 1000 gradjevina godišnje, otpada na »legalne« najviše 150 (oko 50 velikih ili spekulativnonajamnih, a 100 obiteljskih (naprotiv oko 800 kućica periferijskih divljih), koje ali nipošto nisu sve od reda obiteljske, odnosno kolibice kolonista koji su u prvom stadiju od proletarizovanih seljaka u građane, već danas sve češće i male spekulacije), — onda je učešće sa 4/5 divljih na 1/5 redovnih zgrada po broju gradnja, jedna činjenica **koja zabrinjuje**. mora da zabrinjuje i stavlja nam pitanje: **dokle ćemo tako?** Ako je nadalje činjenicom da se žiteljstvo našeg grada ne množi naravnim prirastom, već doseljivanjem, što je opće pojava svih većih gradova, i da od godišnjih doseljenika čiji broj se kreće oko 6600, samo njih cca 1800 dolazi u legalne kuće, čiji smo broj gore ukratko spomenuli, dok si preostalih 4800 došljaka stvaraju godišnje spomenutih 800 kućica računajuć na svaki objekat poprečno 6 lica, jasno je, zašto se broj divljih kućica koje su pred jedan decenij po višoj vlasti »nostrificirane« privremenim građ. dozvolama u broju od oko 4000, danas narasle na trostruko, tj. **za daljnjih 8000 na 12.000 kom.** koliko ih danas imade, od česa po jedna trećina na Trešnjevci, na južnoj periferiji i na preostalim krajevima grada, pače i na sjevernim brežuljcima, gdje ih imade preko 1000. Uzmemo li da na području gradskog teritorija u užem smislu, dakle općine grada Zagreba, živi danas 225.000 ljudi, od česa u najnehigijenskim prilikama na periferiji jedna trećina u oko 12.000 kućica, dok samo oko 150.000 u sređenim gradskim četvrtima, (među koje su ubrojeni i historijski dijelovi gradskog centra), koji se opet raspadaju u ¼ u vilama a ¾ u najamnim višekatnicama, to se mora ta pojava označiti kao negativna. Postepena likvidacija postojeće periferije bila bi pomišljiva samo na način, ako se bar njezino daljnje bujanje obustavi, odnosno njezina regeneracija spriječi. Jer danas niču na očigled po 2,5 kućice na dan, godišnje oko 800 za 4800 ljudi koji konstatno sele u grad, i ta će secesija potrajati sve dotle dok im ladanje ne pruži, putem gradnje velikih autocesta ili elektrifikacija dostatne radne mogućnosti a uz bolju prehranu i higijenskiju nastambu, ne govoreć o neprispodobivo jačim etičkomoralnim uslovima što ih priroda i zemlja pružaju. Umjesto davanja socijalnih potpora i time privlačenja sve to većeg kadra nezaposlenih, odnosno prigodice samo zaposlenih, u grad, — trebalo bi izvađati radove, davati radne prilike na ladanju, uz istodobno l i j e č e n j e p r o b l e m a k o l o n i s t a u g r a d u: divljih gradnja i četvrti.

Sjetimo li se kod tog da su u ilegalne gradnje ovi doseljenici uložili oko 500 milijuna dinara računajuć poprečno kućicu po 40 tisuća, biti ćemo svijesni veličine objama riješenja ovog pitanja.

495. Novi gosp. direktor tramvaja čiju bismo pažnju htjeli skrenuti na onaj neobični spor i zavlačeći tempo popravnih radnja na Vašingtonovom trgu ne će nam možda zamjeriti pitanje, zašto se nije tamo radilo noću, npr. u tri smjene, kad nema prometa koji neprestanim prekidanjem i ustajanjem radnika kod svaki kola, silno ometa svaki rad? Na onom je križanju noćju svjetlo ko po danu. U vanjskom se svijetu takve radoveobavlja većinom, ili zapravo samo noću.

496. Na samom ulaznom pragu u Sud I. nalazi se tako izlizana taracna pločica, da se mnogi popikavaju ili kako se kaže »spotiču«. To se sa 30 dinara u jednu uru dade popraviti.

497. Prije, dok su žene nosile dugačke igle u šeširima, morale su biti po policijskom propisu providene zaštitnicima na šiljku. Sada nose oštre zašiljene većinom cinober oličene recimo »čaporke« tako, da se piscu nedavno desilo da ga je jedna, prihvativši se kod kočenja tramvaja naglo za visulju remena, ogrebla po prstu tom britvicom. Dosta žalosno a zbog boje i opasno. I tu bi se moralo nešto učiniti!

498. I prije su dječaci krali voće u vrtovima, ali sad ga i prodavaju, a tako i cvijeće po plotovima, najradije ruže-penjalice. Kao osobito nekulturnu pojavu pričao nam je jedan dobričina posjednik, da su mu okolišni derani ne samo svakodnevno dolazili i krali breskve koje on bijaše velikim trudom i marom uzgojio, poveselivši se dočekanom plodu, već svakiput, kroz mnogo dana, sve koštice, onako svježe na jedan kup spuštavali u prostor vrta tik plota, pokazujuć tako jadnom vlasniku, koliko su mu voća pokrali i pojeli. On ih dnevno čistio ali je uvijek nalazio nove kupove: dokaz ne samo oprostivog nestašluka i lakomosti, već šta više: pakosti i zlobe. Ljetos je, čujemo, dotični vlasnik dao voćke posjeći od kojih i onako ništa, do li jada, imao nije. Daleko smo došli s tom podivljalom omladinom koja niti hoće primati poduke niti odgojnih savjeta.

499. U ckvi Sv. Vinka oglašeno je da se crkvena vrata za vrijeme školske Sv. mise koja traje od 9 sati dalje, zatvaraju za ostale vjernike i da isti mogu prisustvovati službi božjoj za to vrijeme samo u tzv. porti tj. između staklenih vratiju. U ¾10 otvara jedna č. sestra unutarnja vrata puštajući publiku unutra. Nigdje međutim nije označeno, — košto bi faktično trebalo biti, — da je i kod ove, glavne, mise prvih 10 redova klupa rezervirano za opet jednu kategoriju učenica, tako da svi koji se tamo smjeste bivaju tik pred sam početak službe po reditelju svećeniku učtivo pozvani da te klupe isprazne, ne nalazeći onda više mjesta u stražnjim,

međutim napunjenim redovima klupa. To se dešava svakome koji nije verziran s običajima te crkve. Zašto se i to ne oglasi na vratima košto ono prvo?

500. U nekim našim kinima, mislim u svima, imade nerazumljiv običaj, da se ulaznice npr. za parket ili balkon itd., umjesto redom kako ljudi dolaze, prodaju po nekom proizvoljnom »redu« ili zapravo neredu, tako da posjetitelji koji su ranije došli i ulaznice kupili, bivaju zapostavljani dok oni koji dolaze posljednji čas, umjesto obratno, baš dobivaju ponajbolja mjesta. To nisu osamljeni slučajevi već sasma sigurno neki perverzni, bogtepitaj kaki »sistem«. Čitavi redovi i po više redova sjedala daju se onima za koje je pisac sasma jasno zapamtio da su k a s n i j e došli, odnosno do blagajne prišli, u redu kako se čeka i dolazi na red.

501. Kod jednog ozbiljnog simfonijskog koncerta mnogo smeta ono neprestano klafranje, šuškanje papirom i bombonima i ini štropoti koje proizvođaju brbljave mora se reći žene, ne posvećujuć ama baš nikakve pažnje glazbi na podiju, već na najljepšim mjestima pianissima, one sasma sans-gene nastavljaju svojim ćeretanjem. Čudno je samo, zašto posjećuje ta kategorija dama, uopće serijozne koncerte, kad im jedan kavski vijenčić, ili kako je dan modernije: kavanski sastanak, pruža daleko bolje zgode za razgovor ugodni. Kad je pisac pokušao diskretnim piskanjem, više markiranim no li čujnim, upozoriti ove gospođe da ne smetaju, bio je izvržen indigniranim pogledima, pače primjedbama o ponašanju, koje su one pružale njemu, umjesto obratno.

502. Kod nedavne jedne operne predstave sa žaljenjem sam morao primijetiti kako jedan dio publike koji nije bio sasma sporazuman sa malko i odviše glasnim isticanjem KLAKE, nastojao je da nekako utiša istu i svede njene ispade na neku podnošljivu mjeru: nije naivan znao s kim ima posla, misleći da je to dio raspoloženja same jedne česti općinstva. Tu ne pomaže nažalost ništa. Tako je to u velegradskim pozorištima. Glavna dva »vođe« bijahu se tečajem predstave od nekale premjestila i smjestila u serkl, na mjesta koja bijahu ostala pod prvim dvim slikama prazna, pa udarahu u dlanove ko elektromotori sve u 16. Nije uputno da baš podražavanjem negativnih svojstava velegradskog kazališta započnemo prije možda nego s onim pozitivnima. Nadamo se da su to ali samo prigodični, a ne profesijonalni »radnici«. Možda su to taj put bili nadarbenici slobodnim ulaznicama pa su imali da se nekome oduže, ili . .

503. Ako **gradska uprava** ne kani one nasilno razorene klupe, smještene iznad vodospreme na Prekrižju, sasma otstraniti, morala bi ih ipak jednoć dati popraviti. Jer sada kako oni ruševni ostanci ondje stoje, samo su jedno žalosno svjedočanstvo u jednu ruku surovog vandalizma, a u drugu jednog skrajnjeg nehata i indolencije. Bolje da ih nije, jer i onako umornom putniku poslužiti ne mogu, kako je jedno skladnije i civiliziranije razdoblje bilo nakanilo.

504. Na sjevernoj strani ceste na Gornjem Prekrižju, malko poviše od vinograda Šverljuga (nekoć Vidrić) stoji već poodavno jedna u najgospodskijim razmjerima zasnovana i u surovom zidu dogotovljena vila djelomično snabdjevena i privremeno pokritim krovom. Ništa se ne miče niti odaje nakanu da bi se s radnjama oko dogradnje tog dvorca namjeravalo nastaviti, vapnenica odavna presahla i ukrućena, materijal odvezen. Zašto? Može li se to tako trpjeti i ne bi li Grad imao da uzme inicijativu u ruke bilo sad ma kako. Možda da otkupi za smještaj dječjeg doma ili slično.

505. Dobro je da se stvorilo zaključak o premještenju vojne Streljane iz Bukovačke ceste na drugo podesnije mjesto gradske periferije. Samo se bojimo da bi s tim premještajem moglo biti slično košto s onim vojne Bolnice sa Sv. Petra, za koju je općina bila bona fide nabavila od g. Šeste posjed nad Sv. Duhom, a šta sad?

506. Otstranjenjem stare »Remize« sa Savske ceste, u ostalom odavde već odavna preporučenim, dobiće se vrlo lijepog prostora za proširenje Zbora. Tu bi »dependansu« trebalo nadzemnim nogostupom, na način pješkog prelaza preko kolodvora kod Paromlina ili možda još ljepše podzemnim podhodnjakom u vidu malog tunela, spojiti sa starijim dijelom Zbora, tako da bi kupljena ulaznica, bude li u novom dijelu bilo izložbenih objekata, vrijedila i za posjet potonjega. Ovakav tunel i nije zapravo tunel, već otvoreno građeći put između dva, odgovarajuće razmaknutih lijepih zidova, koji se, kad je sve gotovo, jednostavno prekrije betonskom pločom i basta. Na mjestima gdje siječe tramvajske pruge mogla bi se ugraditi nadsvijetla od luxfer-prizna koja podnašaju svako opterećenje, a ima ih npr. iznad nužnika »Amruševca« na Jelačićevom trgu.

507. Prof. N. dao je na mnogim mjestima npr. iza onih klupa na samom zavoju Cmroka gdje je stražnji ulaz u tzv. Šumski Dvor, postaviti neke bodljikave žice, što je veoma ružno i previše potsjeća na Tiencinsku frontu. **Novi gosp. šef 19 otsjeka** kome odsad potpadaju i šumski parkovi, mogao bi, mislimo, i takove s u v i š n e žične zapreke dati odstraniti.

508. Na malašnom (istočnom) otočiću maksimirskog jezerca polomljeno je uslijed groma ili vihra više starih grana na onim golemim topolama. To sad tako očajno strši, odnosno vise ukliještene među onim granjem, da bi bilo zbilja u redu to dati otpiliti. U zimi, kad se krošnje ne zelene ne će se to moći, ili samo vrlo tegotno, razaznati.

509. Kožarnica se napokon ipak stala rušiti i akoprem oni dimnjaci, baš ono najgrđe, još strše i nitko ne zna kad će i oni doći na red. Mišljenja smo da se ovakove akcije moraju posvršavati odlučno, temperamentno i onako što se veli »feš«.

510. Skrećemo pažnju naših dragih **sestara Milosrdnica** na trošnu žbuku njihove školske zgrade u Gundulićevoj ulici, tim više, što su baš one inače poznate kako drže svoje objekte u redu. Ako su podigle palaču nove gimnazije, zato ipak treba i staru školsku zgradu održati u stanju kakav se dolikuje časnim sestrama.

LISTAK

Izložba Kluba likovnih umjetnica koju je priredio isti povodom 10-godišnjice osnutka u novom Domu Likovnih Umjetnosti, uspjela je u kvalitativnom pogledu kao i obzirom na umjetničku razninu izloženih radova, veoma dobro. Razmještaj kao obično: u Rotundi plastika, na galeriji grafika a u prstenastoj dvorani ulje. Broj izložaka je dosta velik, osobito kad se uzme u obzir malen broj izlagačica (25), pa se i opet pokazalo da je liberalno mjerilo koje je odbor primjenjivao kod izbora, bilo na uhar kvantiteta ali na uštrb kvaliteta radova, od kojih je gdjekoja trebala u interesu nivoa same izložbene priredbe, a last not least i same dotičnice, da izostane. To samo općenito, jer između izloženih radova imade veoma velik broj umjetnički vrlo vrijednih koji bi bili ponos i ures svake galerije ili zbirke. Od pojedinih napominjemo prije svega Marochino Miru koja iznenađuje svojim solidnim, snažnim i karakternim radom, a napredak je kod nje očit od godine do godine. Kao vanrednu stvar istaći nam je br. 142 »sa Hvara«, more i masline, tehnički vrstan akvarel vrijednih kvaliteta. 136 je dobar portret sa zanimivom pozadinom, 137 Gračane, 144 cvijeće, zatim grafike: 147 Hvar, i još druge. Rojc-Šenoa Nastja izložila je izvrstan portre Dra Trumbića, 212 Kamenita vrata, zrelo djelo, 213 Popov turen, a naročito veliko platno Lokrum (211) majstorsko djelo, idejno i tehnički golemih dimenzija, gdje vlažan zrak široka, uprav struji, more oblaci i pećine gledaoca snažno osvajaju. 211 iz Slovenije, 214 ruže. Same fine radnje. Borelli-Alačević Zoe izložila je samo 5, ali zato ekskvizitnih radova: 86 Kruh, tj. žena s hljebovima, 87 žena s kupusjim glavama, 89 portre prof. Alačevića, tvrd ali života pun tip, 88 na sajmu, 6 glava iz dalmatinske Hrvatske gdje daje Zoe i svoje rijetko poznavanje narodnog veziva, i napokon 90 Djeca, tj. 6 sličica dragušne, prekrasne dječice u narodnim nošnjama, izvrsne tempera-tehnike vedra kabinetska radnja, koja obiluje i izvrsnim humorom. Gđa Alačevićka je solidna, zrela umjetnica kojom se ponosimo. Crnčić-vyrant Linda daje u 96 i 97 dva primorska tipa savršeno gledana, br. 100 ribara, 107 ribe, 108 Vrbnik sa zračnom perspektivom punom svježeg gledanja, 103 burin, i 102 oblaci, koji struje zraka prema gledaocu. Gdja je Virant pretstavnica starije generacije, imade svoj stil, koji odolijeva nasrtajima svih mogućih —»izama«. Bestallka Anka dala je 52 savski motiv, 55 divne azaleje, 59 temperasliku Dolazak Samoboraca sniježna minijatura rijetkog efekta, a nada sve 50: Spremna na ples, plavokosa modrooka Španjolkinja s lepezom, sa melankoličnim pogledom punim duše, vanrednog izražaja u onim, doduše nepravnilnim ali neizrecivo simpatičnim crtama mlade, trpeće žene, tehnike uprav divne. Pexidr Zdenka izlaže: 177 primorski pejsaž, 178 bracere, 179 autoportret i još neke vrlo dobre radove, a tako i 180 crtež u pastelu. Zinajida Bandurova izložila je golem broj (50) stvari, od kojih nisu sve na istoj visini. Ističemo: br. 7 portret curičice s lutkom, 20 Lovrijenac u Dubrovniku, pun mokre sivine, 22 Vlaho slijepi, 28 sirota majka, 31 domaćinska škola, 34 akvarel oleandra vješto nabačen i što se kaže »flott«. 37 i 38 vodonosačice, 39 dva dječarca tuckajući pisanice, i lijepo nabačena skica u olovci Dubrovačka tržnica. Bojničićka bavi se samo grafikom pa je polučila lijepe uspjehe. Br. 61 zrinski grad u Kraljevici, 70 sa Primorja dva su izražajna bakroreza u bojama, 63 vrbe na Savi, 67 trabakule, 84 stari Bakar, 85 pas, i druge skroz na lijepoj visini stojeće radnje. Plastike izlaže jedina Mila Vod koja je uz model spomenika Stjepana Radića, koji nas sasma ne zadovoljava, jer je shvaćen i suviše izvanje, skrajnje realistički, a nedostaje mu unutarnje ideje, gubeć se u čestoput smetajući detaljima, dala je mnoštvo manjih, većinom terakota-skica u kojima odaje jak plastički dar, 254 Bl. Tavelić, 256 Nadgrobna, 257 nezaposleni radnik, (260 i slijedeće) zapravo groteske, 269 moj sin, s velikom majčinskom ljubavlju radjen, fin portret, 270 mladenka, 272 Isus, i konačno kao najbolje — 273 Majka učeć dijete križat se.

Od ostalih autorica spominjemo Slovenku Bulovec 94 crtež, Dujšinku 114 stari mornar, 119 lake skice plesačica. Klobučerku: tri portreta od kojih najbolji — 128 (suprug gdje). Nikolić Vera, 163 vincilirka. Oreškovićka: 168 stara Istranka s mačkom i unukom, Payer-Peklić Duna dobar autoportret, Piščanec Eda religijozne motive. Servaci Ljuba vrlo dobri aktovi, Strajnić Jovanka imade neku primitivnu maniru poput staklo-slikarija s debelim konturama. Wolf-Mihalić Marija, izlaže samo akvarele od kojih su vrijedni radovi: 302 i 303 dva krajolika iz Novalja sa muškom solidnom rukom, 304 portret, 305-a, sa cvatućim Echinokaktusima, dok je 309 pogled sa Sljemena neshvatljivo stiliziran tako da nam je ostao stran potpunoma. Zupanc-Sodnik Anica isto Slovenka, daje 315 dobar Interier. Ostale ne spominjemo jer im radovi, i ako djelomično dobri, ne iskaču nikako iz prosijeka koji se može i mora kao mjerilo na jednu umjetninu strogo postavljati.

Napokon se pitamo: a gdje su npr. ostale: ozbiljna, skromna radnica na polju umjetnosti Stiborskijeva, i ostale njeke, tako npr. Marta Erlih-Tompa?

Izložba se može označiti kao uspjelom. Da li će takova biti i s materijalne strane, žalibože sumnjamo uočiv strašne prilike koje su zavladale u najnovije vrijeme u Evropi. Posjet i učestvovanje općinstva: nezadovoljavajuće. Inter armas silent musae.

Sp.

IZ KNJIŽEVNOSTI

Zdenka Jušić-Seunik: »Dani nemira« — Zbirska pjesama u prozi. Izašla je iz štampe zbirka pjesama u prozi: »Dani nemira« od Zdenke Jušić-Seunik. Autorica, naša članica, poznata po svom književnom radu i suradnica mnogih književnih listova, skupila je u ovoj zbirci pedesetak odabranih pjesama. Cijena je knjizi Din 20.— a dobiva se kod autorice, Martićeva ulica 10, te u knjižarama. Preporučamo članovima i prijateljima, da nabave ovo lijepo djelo vrijedne hrvatske književnice.

Dr Ivo Lapenna: Esperanto u deset lekcija, potpuna gramatika medjunarodnog jezika, drugo prošireno izdanje, Zagreb 1939.

Nije prošlo ni deset mjeseci od kad je štampano prvo izdanje, a evo već je izašlo i drugo izdanje ovog odličnog udžbenika. Ovo je izdanje nešto prošireno i nadopunjeno. Osim potpune gramatike medjunarodnog jezika, knjiga sadrži brojne praktične primjere, kojima popraćeno i temeljito rastumačeno svako pravilo, što znatno olakšava učenje. Vrlo animljive vježbe na Esperantu ne sastoje se, kao kod mnogih drugih gramatika, iz nesuvislih rečenica, već svaka vježba tvori jedinstvenu gramatiku, a sadržaj im je uzet iz svakidašnjeg života, tako da učenici najprije nauče ono. što im je najpotrebnije. Što više sve vježbe su i medjusobno povezane sadržajem, pa je i u tom pogledu autor vrlo uspješno riješio svoju zadaću. Iza svake vježbe nalazi se tumač riječi i kratke zadaće sa našeg jezika na Esperanto.

U drugom dijelu gramatike (6—10 lekcija) vježbe se zapravo sastoje od niza članaka o Esperantu i esperantskom pokretu, pa učenici istovremeno s učenjem Medjunarodnog jezika dobivaju i najtemeljitije znanje o Esperantizmu.

Udžbenik još sadržaje upute za učitelje Esperanta i za samouke, nekoliko originalnih pjesama na Esperantu, pregled najznatnijih djela iz Esperantske literature, popis medjunarodnih esperantskih organizacija, kao i nekoliko misli Stjepana Radića, Tolstoja, Gorskoga i drugih o važnosti i ulozi medjunarodnog jezika.

Djelo je pisano vrlo lakim stilom, pregledno i jasno. Stoga je prikladno ne samo

za tečajeve, već i za samouke. U ostalom vrijedno je spomenuti, da je već iz prvog izdanja uspješno učilo jezik vrlo mnogo radnika i seljaka iz svih krajeva države, što najbolje svjedoči o njegovoj vrijednosti.

Knjiga ima 128 str., a lijepo je štampana i vrlo ukusno opremljena. Cijena Din 10 po komadu. Kod narudžbe 10 ili više komada Din 8 po komadu. Za poštarinu treba pridodati 10 posto. Dobiva se u svim knjižarama, a naručuje se kod izdavača: Klub Esperantista Akademičara, Zagreb, uz unaprijed poslan novac na ček, račun kod Pošt. štedionice u Zagrebu br. 39.937.

DRUŠTVENE VIJESTI

Zbog ljetnih praznika nisu u mjesecu kolovozu t. g. držane sjednice Upravnog odbora, a niti Gospojinske sekcije, ali je zato prikupljan materijal za rad u slijedećim mjesecima počam od mjeseca rujna o g.

Sastanci utorkom. Kako smo u zadnjem broju javili tečajem ferija održali smo sastanke kod naših članova na periferiji grada i to: 11 VII t. g. kod Zaplatića u Maksimirskoj cesti, 17 VII kod Repuša na Savskoj c., 25 VII kod Šarića u Maksimiru, 1 VIII kod »Tinče« na Medvešćaku, 8 VIII kod »Triglava« u Mesničkoj ulici, 22 VIII kod Pere Vugrina u Berislavićevoj ulici, te 29 VIII kod Lovačkog Roga.

Svi ovi sastanci bili su ovog ljeta dobro posjećeni, pa je to dokazom, da su kod svih naših članova a naročito kod onih na periferiji grada, naišli na razumijevanje.

Društveni izleti. Dne 20 kolovoza o. g. priredili smo izlet na Plitvička Jezera koji je u svakom pogledu lijepo uspio. O tom su mnogi zagrebački dnevnici donijeli kraće opise, a »Jutarnji list« u broju od 22 kolovoza t. g. donio je najvjerniji prikaz toga izleta, pa ga poradi obavijesti naših članova ovdje prenašamo.

Pod naslovom »Uspjeli izlet Društva Zagrebčana na Plitvice« javljeno je ovo:

Društvo Zagrebčana, vršeći svoj program u radu oko što boljeg upoznavanja lijepih krajeva naše domovine po svojim članovima, i kod zbližavanja grada i sela, a sve bez ikakovog materijalnog dobitka nakon svojih ovogodišnjih lijepo uspjelih izleta na Sljeme (dva puta) u Stubičke, Sutinske, Tuheljske i Krapinske Toplice, priredilo je izlet i na naša Plitvička Jezera.

Za taj izlet možemo reći da je u svakom pravcu lijepo uspio.

I ako je bio već visoki datum u mjesecu pa i strah pred »strašnom« cestom, ipak veliki autobus i velika kola Društvenog potpredsjednika našeg popularnog purgera Jože

Jedna skupina sa izleta na Plitvicama.

Krčelića sa preko 20 osoba, ili u svemu preko 50 izletnika pošli su put Plitvičkih Jezera.

Odvažnost izletnika pred kišom i svim zaprekama bila je nagrađena užitkom nad svim krasotama toga u istinu bisera Hrvatske. Vrijeme upravo kao izabrano. O krasotama Plitvičkih Jezera priroda je rekla svoje. Sve ono, što je o tim prirodnim krasotama i kod nas i u stranom svijetu rečeno i napisano, premalo je prema onom užitku, kojega čovjek ima kad tamo dođe i to sve gleda ipromatra. Krasota nad krasotama, uvijek nova i neizreciva. Na putu kroz Rakovicu pred spomenikuom Eugena Kvaternika, održao je malo spomen-slovo g. Krčelić: o životu tog hrvatskog političara, borca i revolucionera, njegovome radu za slobodu i samostalnost Hrvatske, i o njegovoj pogibiji. Nakon razgledanja svih jezera i pomoću najmljenog vodiča — oko 7 sati navečer teška srca zbog kratkoće užitaka — ostavili su izletnici taj divan i dragi naš kraj, a prije toga i na prijedlog g. Franje Gorničića svi su se zavjetovali, da će ostati neumorni u nastojanju da Društvo Zagrebčana bezuvjetno barem jednom svake godine mora prirediti sličan izlet na Plitvice, jer ako itko, a ono Društvo Zagrebčana pozvano je, da uz ini svoj rad kod svojih članova vodi propagandu za upoznavanje onih milijarda bisernih dragulja, koje nam je majka priroda tamo poklonila i koji se bljeskaju na našim divnim Plitvičkim Jezerima.

Na povratku, izletnici su se zadržali u Slunju, gdje je g. Krčelić pozdravio izletnike, ističući sve viđene krasote, ljubav za iste, kao i ljubav za rod i dom naše lijepe domovine. Zahvalio mu je g. Međugorac, sin kršne Hercegovine, a još je govorio g. Horvatović.

Moramo istaknuti i to, da je cesta prema Plitvicama dosta dobra, što više, od Karlovca prema Plitvicama odlična, pa prema tomu proširene glasine o strašnoj cesti nisu na mjestu. I na skupoću se nismo mogli potužiti.

Za povoljan uspjeh toga izleta mnogo je doprinjeo naš član odbornik g. Kresnik, koji je bio i vođa puta.

Izdavač »Društvo Zagrebčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Zagrebački Črnomerec br. 34 (telefon br. 24-817). — Uredništvo i uprava: Berislavićeva ul. 20/I kat. Telefon 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. br. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta br. 47.

Zagrebčani!

Upisujte se u Društvo Zagrebčana, koje je pobornik za napredak i procvat metropole Hrvatskog naroda.

